

@ HRADY ZÁMKY

Petr Pavelec (ed.)

@ *Objevované
Opěvované*

průvodce výstavou

Petr Pavelec (ed.)

Hrady a zámky ***Objevované a Opěvované***

průvodce výstavou

**NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV**

Hrady a zámky objeované a opěvované
průvodce výstavou

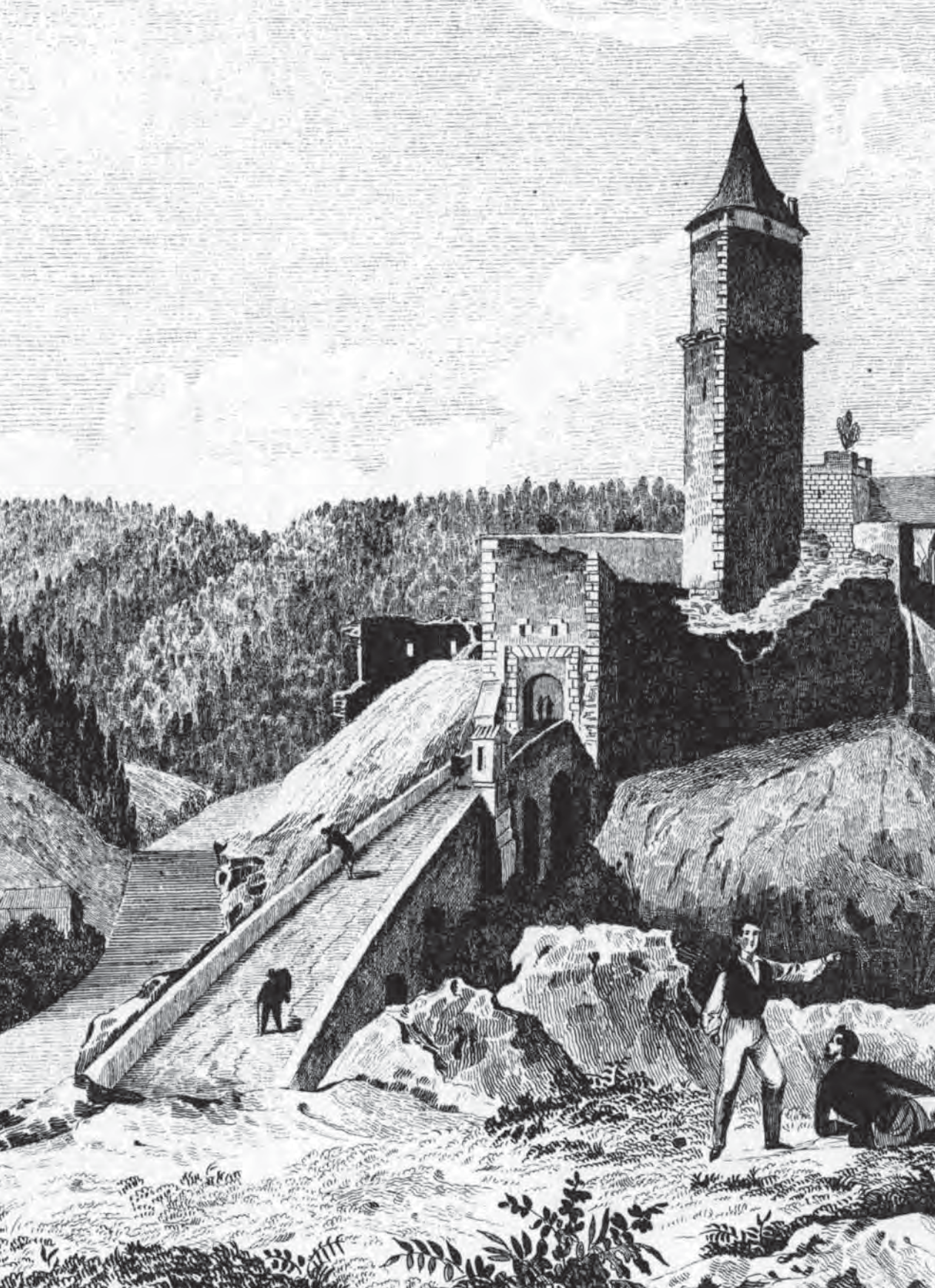
Jízdárna Pražského hradu, 19. 12. 2014 – 15. 3. 2015

Uspořádal a edičně zpracoval: Petr Pavelec
Jazyková a stylistická korektura: Alena Binterová
Obálka, grafická úprava, sazba a zlom: Ladislav Pouzar

© 2014, Národní památkový ústav
ISBN 978-80-87890-05-9

Obsah

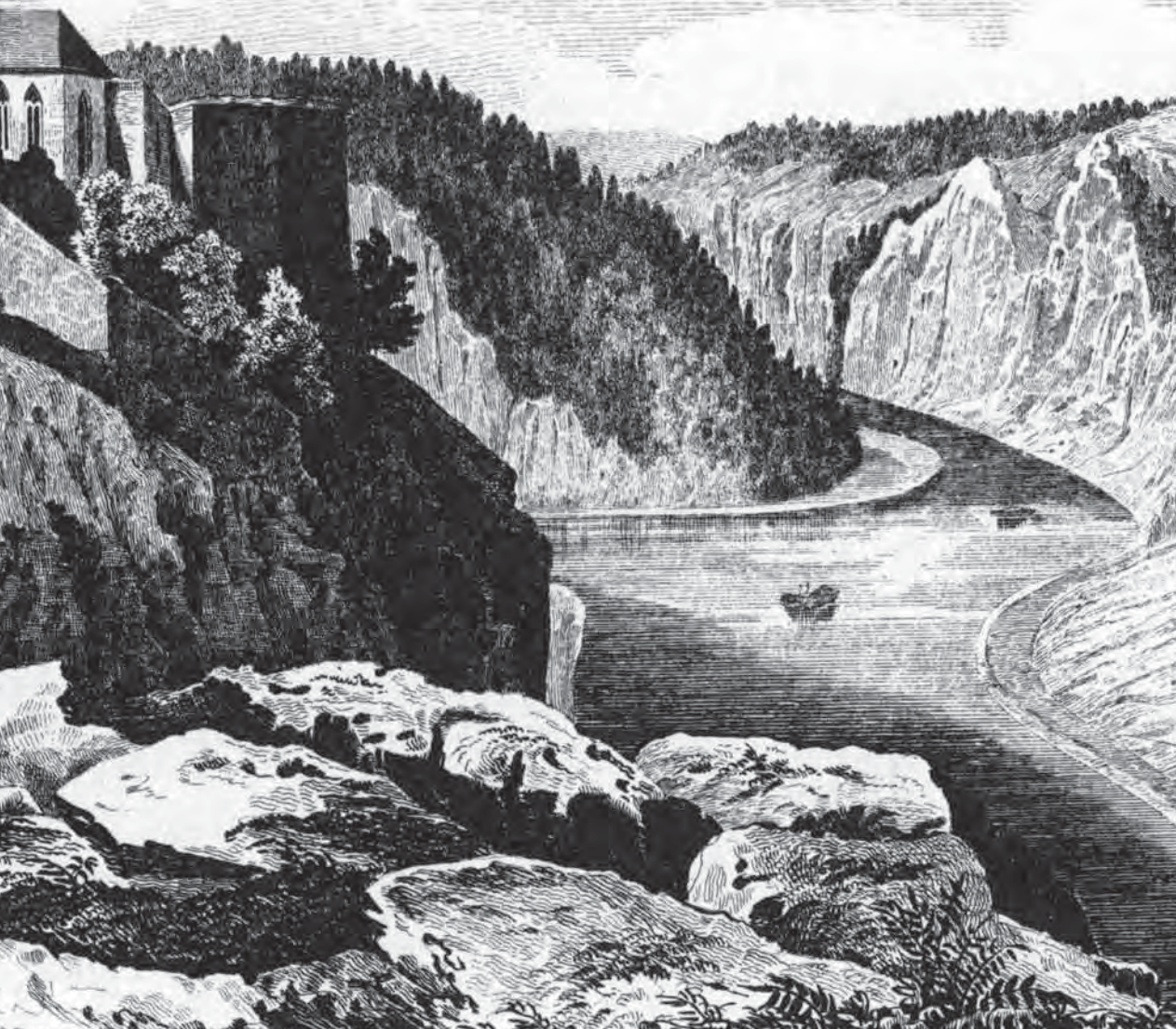
Hrady a zámky Objevované a Opěvované	10
PROLOG: Hrad jako místo i zdroj Slávy a Útěchy	13
1. Útočiště slovanských kmenů a opory raného přemyslovského státu	15
2. Symboly moci mezi vůlí panovníka a ambicemi šlechty	21
3. Rezidence v proměnách životního stylu	39
4. Hradní a zámecké chrámy, kaple a nekropole	57
5. Zrcadla světa, jeviště reprezentace a rodinná i osobní útočiště	71
6. Rodové památníky a ikony snů o národní minulosti	101
7. Moderní život ve starých kulisách aneb Pokrok nezastavíš	121
8. Prameny dějin, cíle putování, národní i globální monumenty	129
EPILOG: Co šeptá anděl z hradu Karlštejn?	134

Motto:

„Hrady a zámky..., do nichž bychom mohli zabočit, procházejíce svou rodnou zemí, čnějí do přítomnosti jako nevyvratitelné svědectví, připomínající je těm, kdo by se snad pošetile domnívali, že mohou ... žít bez oné nezbytné zásoby času, kterou představuje historie a která dodává životu mnohotvárnosti a intenzity. Jsou viditelným, smysly postižitelným a smyslově účinným znamením kontinuity, která spojuje to, co už (zdánlivě) není, s tím, co (zdánlivě) je.“

Zdeněk Kalista, Cesta po českých hradech a zámcích, 1969

Hrady a zámky

©bjevované a ©pěvované

... kdo by popíral, že hrady jsou nutné?

Jejich purkrabí či královští správci musí pilně dbát o hrad a účinně a s náležitou horlivostí se postarají o vykonání všech výroků, které soudci v jejich kraji vynesou.

A navíc některé hrady na pomezí tohoto království jsou nezbytné – jednak aby zabránily vstupu nepřátel, jednak aby umožnily výpad proti soupeřům – pro blaho a užitek obyvatel země a na obranu práv a cti tohoto království.

*Návrh zákoníku
Maiestas Carolina
císaře Karla IV.
1355*

České a moravské hrady a zámky představují jedinečné, nenahraditelné a již více než tisíc let trvající kulturní dědictví. Jsou bezprostředními svědky národních i středoevropských dějin, živými centry současného kulturního dění i důvěrně známými místy a nepřehlédnutelnými dominantami české a moravské krajiny.

U počátků hradozámecké historie stojí raně středověká slovanská hradiště a posléze přemyslovská hradská soustava plnící zásadní státotvornou úlohu. Následné období reprezentuje soubor gotických královských hradů na celém území někdejších zemí České koruny, zajišťující ve své době nezastupitelné mocensko-symbolické, rezidenční, správní, obranné, hospodářské, ale i církevní a obecně kulturní funkce. Dodnes tento soubor připomínají například hrady Přimda, Bezděz, Křivoklát, Veveří, Landštejn, Zvíkov, Buchlov nebo ve velmi specifické podobě hrad Karlštejn. V leckdy dramatické oscilaci mezi podporou panovníkovi a soutěží s ním, centralizací a lokálními zájmy, se brzy rozvíjela i šlechtická centra podobné, nejednou i větší velikosti a významu, jako například hrady Pernštejn, Kunštát, Šternberk, Rožmberk, Český Krumlov, Rabí, Velhartice, Lemberk či Trosky.

Na přelomu středověku a novověku ztrácely někdejší hrady postupně některé ze svých původních funkcí a jejich majitelé je proměňovali ve výstavné zámecké rezidence. Nové reprezentační zámky, obklopené zahradami, oborami a velkoryse utvářenými krajinnými parky, se staly zvěstovateli nejdříve renesančního a později barokního a klasicistního umění a životního stylu. Interiéry zámků v sobě postupně shromažďovaly umělecké sbírky a kuriozity z Evropy i z celého tehdy známého světa, a tím dalekosáhle předznamenávaly vznik moderních muzejních a galerijních institucí i novodobý fenomén univerzální (globální) působnosti umění. Zámky jako Litomyšl, Český Krumlov, Kratochvíle, Bučovice, Buchlovice, Jaroměřice nad Rokytnou, Kroměříž nebo Lednice a Valtice jsou toho trvalým příkladem.

V 19. století se některé rezidence stávaly postupně centry hospodářských velkostatků, odkud pronikaly do širokého

okolí zemědělské, průmyslové a obecně technické inovace. Současně se některé zámky proměňovaly v rodová muzea a stávaly se památníky národních dějin a vyhledávanými cíli putování romantických umělců, jako například „hrady spatřené“ a zachycené v cestovním deníku Karla Hynka Máchy nebo na plátnech Antonína a Josefa Mánesových i jiných umělců. Historismus a romantismus 19. století také postupně probudily vědecký zájem o hrady a zámky. Rozsáhlá vlastivědná práce Františka Alexandra Hebera České hrady, zámky a tvrze (1843–1849) nebo fenomenální kastelologické dílo Augusta Sedláčka Hrady, zámky a tvrze Království českého (1882–1927) mají dodnes tisíce svých vděčných čtenářů.

Dějinné zvraty během 20. století zásadně proměnily také někdejší funkce a sociální kontext hradů a zámků. Na přelomu 20. a 21. století mají hrady a zámky své soukromé vlastníky, anebo se nacházejí v majetku obcí a státu. Nejvýznamnější z nich získaly statut národních kulturních památek nebo byly přijaty do prestižního souboru památek světového dědictví UNESCO (Praha, Český Krumlov, Telč, Litomyšl, Lednice, Valtice a Kroměříž). Staly se živými prameny odkrývání a interpretace historie i oblíbenými kulturními centry a turistickými cíli. Hrady a zámky jsou předmětem vědeckého i laického zájmu a každoročně je navštěvují milióny obdivovatelů.

V tomto smyslu jsou hrady a zámky v každé generaci předmětem nového poznávání – jsou vždy znovu **objevované**. Jsou také v každé generaci předmětem obdivu a zájmu předních umělců, hudebníků, malířů, básníků či filmových tvůrců. V tomto „múzickém“ smyslu jsou české a moravské hrady a zámky vždy znovu i **opěvované**.

Točník a Žebrák

F. A. Heber, 1840,
České hrady, zámky a tvrze

o s t l i b l l o i n c o m i t a b o e m o r :

Post diluuiū effusione: p̄ uiroz maligna n̄te
 turri edificauerū cōfusione hūmanū gen̄ qđ tū
 fere cōstabat. ¹⁰ duob; uirū ptā illicitis & temerariis
 ausis. cū diuina uoluntate qđ capita uiroz. tot ī diuisa lin
 guarū genera diuiderent. sic hystorica rotacione didicim;
 unū q̄sq; eoz. uagus & p̄fugus longe lateq; dispersi. p̄ diuisa spa
 cia terrarū errabant. ac decie ī diē corpore decrescētes. ī genera
 ciones & generaciones multiplicū crescebant. Vnde huma
 nū gen̄. dei nutu om̄ia disponente. itantū diffusū ē p̄ orbē
 terrarū. ut p̄ multa sc̄la. tandē has etiā ī partes deueniret ger
 mane. Cū enī om̄is illa regio sub arc̄to axe thanaytenos.
 & usq; ad occidentā sita. licet ī ea singulā p̄ prius loca nominib;
 nuncupent. generali tamē uocabulo germanā uocitat. Ad
 hoc ista retulim; ut n̄re ītencions. meli; exeq; possim; p̄posi
 tū. Verum tamē int̄im p̄ usq; ad exordū narracionis ueniam;

PROLOG

Hrad jako místo i zdroj Slávy a Útěchy

Symbolickým i reálným předobrazem hradů na území někdejších zemí Koruny české je Pražský hrad, který je již více než tisíc let centrem českého státu.

V předkřesťanském mýtu o ustavení knížecí vlády kmene Čechů jej věštkyně Libuše spatřila jako zářivé místo „Slávy“ a „Útěchy“. Podle nejstaršího českého kronikáře Kosmase (* asi 1045, † 1125) prorokovala „jsouc věštným duchem nadšena, před svým mužem Přemyslem a přítomnosti starších lidu ... Hrad, jehož pověst se dotkne nebes ... mez mu určují vltavské vlny... na severní straně potok Brusnice, na jihu široká hora velmi skalnatá, která se od skal nazývá Petřín. V tomto Hradě někdy v budoucnosti vzejdou dvě zlaté olivy, jež svými vrcholy proniknou až do sedmého nebe a po všem světě budou zářiti svými divy a zázraky. Budou je obětmi a dary ctíti a jim se klaněti všechna pokolení země české a ostatní národové. Jedna z nich bude slouti Větší sláva (Václav), druhá Voje útěcha (Vojtěch)“.

Na konci 9. století si Pražský hrad zvolil za své sídlo první historicky doložený kníže Čechů, Přemyslovec Bořivoj (* kolem 852, † kolem 888). Již tehdy se na Pražském hradě nacházel legendární kamenný stolec, na nějž rituálně usedal každý řádně volený český vladař, a od 10. století zde stál také ústřední chrám s ostatky křesťanských zemských patronů, sv. Víta, sv. Václava a později také sv. Vojtěcha. Při všech historických proměnách společenského uspořádání českého státu zůstává význam Pražského hradu jako politického a duchovního centra v zásadě nezměněný i na počátku 21. století.

Kněžna Libuše

Neznámý autor, pol. 16. století,
olejomalba, plátno,
210×116 cm,
SZ Jindřichův Hradec,
inv. č.: JH 563

Vyobrazení Pražského hradu s postavami Čecha a Lecha

Neznámý autor, kolem roku
1400, ilustrace dodatečně
vlepená do Budyšínského
rukopisu Kosmovy kroniky
české, kolem roku 1200, papír,
210×116 cm,
Národní muzeum, folium I a

1. Útočiště slovanských kmenů a opory raného přemyslovského státu

Po stěhování národů v 6. století vznikala na území dnešních Čech, Moravy a Slezska opevněná sídla západoslovanských kmenů, nazývaná hradiště nebo hrady, v písemných pramenech obvykle latinsky *civitates* nebo *urbes*. Na nich sídlili regionální vládcové – knížata, v pramenech označovaní většinou latinsky *duces* (v jednotném čísle *dux*). Hradiště plnila obrannou funkci a tvořila mocenská, hospodářská a kultovní centra své doby. Mezi nejstarší známá slovanská hradiště, související s českými dějinami, patří pevnost vůdce slovanského kmenového svazu Sába († 658 nebo 659) Wogastisburg, zmiňovaná v písemných pramenech k roku 631. Na konci 8. a v průběhu 9. století vznikají v Čechách například hradiště Budeč, Levý Hradec, Tetín, Libice, Kolín nebo Stará Kouřim. Na Moravě stejné období reprezentují především velkomoravská hradiště v Pohansku u Břeclavi, v Mikulčicích nebo ve Starém Městě. V 9. století měla nejvýznamnější hradiště rozsah až několik desítek hektarů. Členila se na tzv. akropoli s knížecím domem a svatyní a jedno či více předhradí. Rukopis tzv. Geografa bavorského z poloviny 9. století uvádí v Čechách 15 a na Moravě celkem 11 takových hradů – *civitates*. Archeologické nálezy v těchto lokalitách dokládají mimo jiné existenci společenských elit, vybavených zbraněmi a luxusními předměty vysoké řemeslné a umělecké úrovně, srovnatelnými s nejkvalitnějšími předměty z tehdejší Francké říše.

V polovině 10. století zahájil přemyslovský kníže Boleslav I. (* po r. 909, † 972) mocenské výboje, během nichž postupně likvidoval opevněná sídla regionálních vládců a na jejich místě nebo v jejich blízkosti budoval nová správní centra, tzv. kastelánské hrady. Postupně tak on a jeho následovníci vytvořili základ správní organizace nového přemyslovského státu, nazývané moderní historiografií přemyslovská hradská soustava. Ta se za vlády knížete Oldřicha I. (* cca 975, † 1034) rozšířila i na území Moravy. Na své hrady dosazovali Přemyslovci správce – kastelány, latinsky *comes*, *castellenus*, *prefektus*, kteří vykonávali v zastoupení knížete soudy, vybírali daně, organizovali stavby opevnění, péči o cesty a další činnosti.

Podstatnou součástí hradních areálů byly také kostely, při nichž působili duchovní v čele s arciknězem, zajišťující

Náprsní křížek (kopie)

9. století, lité olovo,
4×2,6 cm,
nalezen v příkopu
velkomoravského hradiště
ve Starém Městě „Na Valách“,
Moravské zemské muzeum
v Brně,
inv. č.: SM-UH-KII

**Plaketa s vyobrazením jezdce
se sokolem** (kopie)

druhá polovina 9. století,
tepané a lisované stříbro,
průměr 4,1 cm,
nalezena v předšíní kostela ve
velkomoravském hradišti ve
Starém Městě na „Špitálkách“,
Moravské zemské muzeum
v Brně,
inv. č.: SM-K16/51

v celém kastelánském obvodu křesťanskou pastorační. Prováděli bohoslužby, křtili, pohřbívali a vybírali církevní daně, tj. upevňovali křesťanskou víru a tvořili základy nejstarší farní organizace.

Přemysl Oráč

Neznámý autor, pol. 16. století,
olejomalba, plátno,
210×119 cm,
SZ Jindřichův Hradec,
inv. č.: JH 564

Obrazy českých panovníků

Držitelé středověkých hradišť, hradů i pozdějších zámeckých rezidencí opírali své sebevědomí a svou moc o přesvědčení, že jsou nositelé a ochránci kontinuity, zajišťující nepřerušené spojení současníků s jejich předky. Tím posilovali v zemi řád a ospravedlňovali své privilegované pozice. Jedním z tradičních prostředků takové „legitimizující kontinuity“ byly portrétní galerie předků, umístované v reprezentačních hradních prostorách. Nejstarší známou galerii přemyslovských panovníků nechal namalovat roku 1134 údělný přemyslovský kníže Konrád II. Znojemský v rotundě sv. Kateřiny na znojemském hradě. Mimořádný význam měla galerie panovníků na hradě Karlštejn, spojující vládnoucí rod Lucemburků s panovnicí Francké říše. Přibližně o sto padesát let později, na počátku 16. století, nechal král Vladislav Jagellonský vytvořit cyklus českých panovníků na Pražském hradě. Galerie deskových obrazů zachycovala celkem 47 panovníků od Přemysla Oráče až po panující Jagellonce. Zanikla při požáru Pražského hradu roku 1541.

Vladařský obrazový cyklus na Pražském hradě vznikl z podnětu českých králů z rodu Jagellonců a byl posléze podporován i jejich nástupci z rodu Habsburků. V obou

Praotec Čech

Neznámý autor, pol. 16. století,
olejomalba, plátno,
210×119 cm,
SZ Jindřichův Hradec,
inv. č.: JH 560

Krok

Neznámý autor, pol. 16. století,
olejomalba, plátno,
210×119 cm,
SZ Jindřichův Hradec,
inv. č.: JH 561

Kníže Boleslav I.

Neznámý autor, pol. 16. století,
olejomalba, plátno,
197×114 cm,
SHZ Horšovský Týn,
inv. č.: HT 320a

Kníže Václav

Neznámý autor, pol. 16. století,
olejomalba, plátno,
197×114 cm,
SHZ Horšovský Týn,
inv. č.: HT 315a

případech usilovali panovníci o propagaci myšlenky státoprávního principu Českého království, kladoucího důraz na nepřerušenu posloupnost českých vládařů bez ohledu na jejich rodový původ. Tento princip podporovaly i české panské rody, které si na svých zámcích zřizovali podle pražského vzoru obdobné galerie. Patrně nejvýznamnější z nich si nechal v Jindřichově Hradci vytvořit kolem poloviny 16. století Jáchym z Hradce (* 1526, † 1565), nejvyšší kancléř Království českého a tajný rada císaře Maxmiliána, nebo jeho syn Adam II. z Hradce (* 1549, † 1596), nejvyšší pražský purkrabí a nejvyšší kancléř Rudolfa II. Podle inventáře z roku 1604 se na jindřichohradeckém zámku tehdy nacházelo celkem 57 obrazů českých panovníků od mytických knížat až po Rudolfa II. Habsburského. V následujících letech byly tyto obrazy rozptýleny dědictvím na různé zámky v Čechách i na Moravě, doplňovány, kopírovány a různě přemístovány. Část z nich se ve 20. století znovu vrátila na zámek v Jindřichově Hradci a druhý významný soubor pochází ze zámku v Horšovském Týně. Podle aktuálních restaurátorských průzkumů i písemných pramenů je pravděpodobné, že vystavené obrazy knížete Václava, Boleslava I., Spytihněva II., Břetislava II. a Oldřicha vznikly v době před rokem 1700 jako kopie starších originálů a obrazy praotce Čecha, knížete Kroka, kněžny Libuše a Přemysla Oráče vznikly v druhé polovině 16. století.

Přímida

F. A. Heber, 1844
České hrady, zámky a tvrze

2. Symboly moci mezi vůlí panovníka a ambicemi šlechty

V průběhu první poloviny 13. století zanikla postupně přemyslovská hradská soustava. Přispěly k tomu nově se formující vztahy mezi panovníkem a nejmocnějšími velmoži – šlechtici, zejména v oblasti vlastnických vztahů, podílu na moci a správě země. Čeští a moravští velmožové, v dobových pramenech nazývaní obvykle latinsky *primates terae* (zemští předáci) nebo *nobiles* (urození), získali postupně ve službách vladaři nebo vlastními výboji rozsáhlý pozemkový majetek. Na něm budovali svá teritoria a mimo jiné také hrady jako opěrné body a výmluvné symboly nových vlastnických a mocenských poměrů v zemi.

Kromě rezidenční, obranné a správně-hospodářské funkce vyjadřoval vrcholně a pozdně středověký hrad ve své monumentalitě vysoké ambice vlastníka a v zástupné podobě také jeho trvalou přítomnost na ovládaném území. Nové šlechtické hrady se velmi výrazně podílely na utváření identity zemské šlechty tím, že se jména hradů odvozovala od nově se formujících erbovních znamení držitelů, většinou v dobově módní německé terminologii (Rosenberg, Sternberg, Hasenburg ad.), nebo od jejich osobních jmen (Bavorov, Vítkův Hrádek ad.). Intenzivní výstavbě šlechtických hradů nedokázal panovník účinně vzdorovat. Jeho právo na povolení stavby nebo zboření šlechtických hradů, formulované v roce 1500 ve Vladislavském zemském zřízení, zůstávalo po celou dobu vrcholného a pozdního středověku pouze v deklaratorní, respektive obtížně vymahatelné rovině.

Účinněji oponoval král výstavbě a mocenskému vlivu šlechtických hradů stavbou vlastních opevněných sídel, jejichž síť došla nejvyššího rozmachu v době vlády Přemysla Otakara II. (* kolem 1233, † 1278), Václava II. (* 1271, † 1305) a Karla IV. (* 1316, † 1378). V dobách politických zvrátů, jako například po smrti Přemysla Otakara II. nebo ve finanční tísni během panování Jana Lucemburského (* 1296, † 1346), opakovaně docházelo k rozpadu sítě zeměpanských hradů a jejich rozchvácení šlechtou. Tomuto neutěšenému stavu se pokusil čelit císař Karel IV. tím, že do navrhovaného zemského zákoníku *Maiestas Carolina* z roku 1355 zahrnul soubor 11 královských hradů, které neměly být nikdy zcizeny

*Žil kdysi Kosdras král;
z rudého zlata si zrobil
trůn s nebesy a hrad, jenž byl veliký
spíš než malý.*

*Vysoký ulil kolem val,
ze stříbra bílého byl.
Kdyby to vše, co Kosdras měl,
patřilo Českému králi,*

*Tu Český král, jenž nechmuří
pro nějakou tu ztrátu,
by rozdal stříbrná címbuří i trůn,
vytepaný v zlatu.*

*Českého krále dar nermoutí:
rozdává štědrou daní,
a sotva by dokázal usnouti,
má-li co na rozdáni.*

Friedrich von Sunburg
po roce 1270

Hrad Český Krumlov
(detail z obrazu *Dělení Růží*)
Neznámý autor, pol. 16. století,
olejomalba, plátno,
166×220 cm,
SZ Telč,
inv. č.: T 1101a

nebo prodány (Kladsko, Svojanov, Lichnice, Königstein, Loket, Preitenstein, Křivoklát, Karlštejn, Bezděz, Přimda, Zvíkov). Další královské hrady mohly být pouze krátkodobě zastaveny.

Monumentální středověký hrad se více než jiné dobové fenomény stal symbolem své doby. Naznačují to časté zmínky a popisy hradů ve středověkých literárních dílech nebo frekventovaná vyobrazení hradů v podobě knižních, deskových i nástěnných maleb. Dokladem takové výtvarné reflexe v Čechách je například pozdně gotické vyobrazení hradů na nástěnné malbě v kapli hradu Švihov a vrcholným dílem v evropském kontextu jsou obrazy hradů ve francouzském ilustrovaném rukopisu, v tzv. Přebohatých hodinkách vévody z Berry z doby kolem roku 1410.

***Přebohaté hodinky
vévody z Berry - Hrad Saumur***

*Bratři z Limburka,
kolem roku 1410,
knižní ilustrace*

Model hradu Český Krumlov v době po roce 1500

Model představuje pozdně středověkou podobu krumlovského hradu před renesančními úpravami realizovanými po roce 1550.

Hrad dali vybudovat páni z krumlovské větve rodu Vítkovců někdy v posledním desetiletí 13. století. Po jejich vymření na počátku 14. století předal král Václav II. krumlovský hrad i s osiřelým panstvím Jindřichu I. z Rožmberka a ten z něj učinil na příštích 300 let hlavní rodovou rezidenci. Při trvalém soupeření a mocenském balancování mezi králem a předními šlechtici představoval hrad výraznou symbolickou a právně mocenskou hodnotu. Je to mimo jiné patrné z pečlivě volených slov, jimiž král v listině z 8. dubna roku 1302 postoupil právo na krumlovský hrad rožmberskému vladaři: *„My Václav, z Boží milosti král český a polský, dáváme na vědomí všem, jak současným, tak budoucím, že došlo k dohodě mezi námi a věrným našim milým Jindřichem z Rožmberka, nejvyšším komorníkem našeho království v záležitosti hradu Krumlova, který se stal naším majetkem dle práva a rovněž tak podle zvyku řečeného našeho království v důsledku smrti Voka a Hynka, bratří řečených z Krumlova, kteří zemřeli bez dědiců. Řekli jsme jmenovanému Jindřichovi, že kdyby se téhož samého hradu, darovanému jemu týmiž bratry, byl plným právem ujal, nastal by důvod k vyšetřování. Na základě prosby téhož Jindřicha, pro jeho věrnost k nám a pro jeho vykonané služby odstupujeme a odevzdáváme jemu všechna práva ... k řečenému hradu ...*

*Jiří Krampera, 2010,
polystyren, papír, modelářské
materiály,
130×300×60 cm,
SHZ Český Krumlov*

**Nákres kamnového kachle
nalezeného na zámku
v Českém Krumlově**

J. Schneider, 1919,
kresba, papír, 42×42 cm,
SOA Třeboň,
pobočka Český Krumlov,
Schwarzenberská vrchní
stavební správa,
inv. č.: 2277

chtějíce, aby řečený Jindřich a jeho dědicové předřečený hrad s vesnicemi, lidmi, loukami, pastvinami a všemi jinými právy, užitky a náležitostmi dědickým právem v budoucnosti měli a drželi je v míru a pokoji ...“

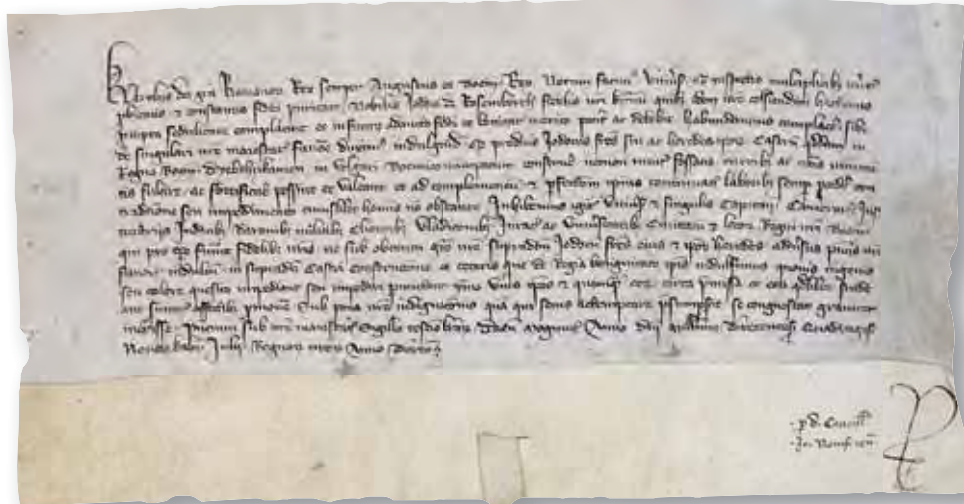
Původní krumlovský hrad měl podobu jednoduché pevnosti s hradbou, okrouhlou věží – bergfritem a nevelkým palácem. Jeho pozůstatkem, dispozičně v zásadě nezměněným, je tzv. Hrádek s renesanční věží mezi dnešním prvním a druhým hradním nádvořím.

O výstavbu Horního hradu, zejména v částech kolem dnešního třetího nádvoří, se zasloužil Petr I. z Rožmberka († 1347), který zde mimo jiné v roce 1334 vybudoval hradní kapli sv. Jiří. Na jeho stavební aktivity navázal jeho pravnuček Oldřich II. z Rožmberka (* 1403, † 1462) tím, že postupně rozšířil Horní hrad v prostoru kolem dnešního čtvrtého nádvoří. Budovy kolem tohoto nádvoří zaznamenaly výraznou proměnu také v době po roce 1500 za vlády

**Hrady
Příběnice (?) a Rožmberk (?)**

(detail z obrazu Dělení Růží)
Neznámý autor, pol. 16. století,
olejomalba, plátno,
165×220 cm,
SZ Telč,
inv. č.: T 1102a

Petra IV. z Rožmberka (* 1462, † 1523). Z této doby pocházejí výrazně tvarovaná pozdně gotická okenní ostění z dílen krumlovského kameníka Hanse Getzingera a Ulricha Pessnitzerera z bavorského Burghausenu.

Na modelu je také zachycena mohutná plášťová hradba v místech dnešního pátého nádvoří, o jejíž existenci a podobě se diskutuje mezi odborníky. V době po roce 1500 patřil krumlovský hrad mezi největší šlechtická sídla v Českém království, odpovídající privilegovanému postavení svých majitelů. Podobu hradu po pozdně gotických úpravách zaznamenal v době kolem roku 1550 velmi věrně neznámý autor obrazu Dělení Růží. O několik let později pak zahájil předposlední krumlovský vladař Vilém z Rožmberka (* 1535, † 1592) renesanční přestavby krumlovského hradu a jak poznamenal jeho životopisec Václav Březan: „... hrad starý, nepořádný, úzký, tmavý a neveselý takměř ve všech místech rozšířil, přeformoval, v způsob veselý a prostranný vystavěti dal ...“

Listina českého krále Karla IV. povolující Joštovi z Rožmberka a jeho bratrům stavbu hradu Dívčí Kámen, 1. červenec 1349, pergamen, přivěšená pečeť vydavatele, 15x27 cm, SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, sign.: I1A alfa No.142

Rohový kamenný kachel s erbem a sv. Jiřím
2. polovina 15. století,
39x22x22 cm, SH Lipnice,
inv. č.: LI 21

„Na Křivoklátském hradě jsem vkročil
 v samé stíny,
 kam pohlédnu oko, tam poušť
 a zříceniny.
 I vejdu zamyšlený ve staré večeřadlo,
 a s římsy náhle k nohousm mně ptačí
 hnízdo spadlo.
 A zbytky soch a štítů kynuly se zdí
 přísně;
 v tom okny z venku vpadly sem zvuky
 české písně.
 A zněl ten zpěv tak sladce, až slzu
 v oko nutí:
 že není smrti, zmaru a není zahynutí!
 Když rozplýval se, z dálí bor ve
 souzvuč mu šuměl,
 já zadával se v hnízdo a všemu
 porozuměl.
 Kde visel dřív zbroj dědů, tam nyní
 hnízdo ptačí;
 vnuk dále v nový zápas, ve zápas
 ducha kráčí.
 Nám zpěv zbyl, bohatýry jsme
 v dědictví tom chudě,
 jen víru mějme v sebe, my byli jsme
 a budem!
 Mé srdce v bouřném tluku tou
 modlitbou se chvělo,
 jen tolik zapětí písní, co v hnízdě tom
 jich znělo.“

Jaroslav Vrchlický
 Motiv z Křivokláta, 1883

Dveře do Stříbrnice
 1490,
 klepadlo kolem roku 1250,
 dubové dřevo, kovové aplikace,
 190×113 cm,
 SH Křivoklát,
 inv. č.: KT 5253

***Keramické nádoby a kachel
s erbem moravské orlice***

*Kolem roku 1400,
Manský dům,
SH Křivoklát*

Tapiserie Ifigénie u Taurů
Neznámý autor, před rokem
1520, Brusel, nebo Tournai,
vlna a hedvábí, útkový ryp,
260×536 cm,
Muzeum Moravská Třebová,
inv. č.: 1476/71

1350-1400,
stříbro, zlacení,
387 předmětů různé velikosti,
Uměleckoprůmyslové muzeum
Praha

Karlštejnský poklad

Tzv. karlštejnský poklad, věnovaný Uměleckoprůmyslovému muzeu rodinou Jindřicha Waldese, tvoří 387 zlacených stříbrných předmětů nalezených při rekonstrukci hradu Karlštejn v letech 1877–1899.

Poklad obsahuje šatní ozdoby, spínadla, knoflíky, tepané číše, misky, brož se smaragdem a další předměty, které původně patřily příslušníkům českého lucemburského dvora. Jediněčný soubor dokládá dvorskou módu a životní styl nejvyšších společenských vrstev v druhé polovině 14. století. Mezi nejzajímavější předměty patří dvě stříbrné tepané číše a dvě misky. První miska má na dně zlacený portrétní medailon ženy a na držadle rytinu panovnické koruny. Druhá má kupu z vnější strany pokrytou dekorem vodních ptáků, který je kolorován pro stříbrnictví nezvyklým materiálem, voskem medové barvy. Soubor obsahuje mnoho drobností, litá a zlacená nákončí pásu i pouzdro na voňavku, které se přivěšovalo k opasku.

Zvěstování Panně Marii
Neznámý autor,
2. polovina 15. století,
tempera na dřevěné desce,
106×80 cm,
SZ Konopiště,
inv. č.: K 26764

Sv. Jiří
Neznámý autor,
2. polovina 15. století,
dřevěný reliéf, 154×53 cm,
SZ Konopiště,
inv. č.: K 4612

Hrady ve středověké imaginaci

Obrazy Panna Marie Ochránitelka, Zvěstování Panně Marii i reliéf sv. Jiří představují tradiční středověké náměty. Panna Marie Ochránitelka ukrývá pod svým pláštěm prosebníky – hříšníky. U druhého obrazu (viz předchozí strana) k Panně Marii přistupuje archanděl Gabriel a zvěstuje jí, že se stane matkou Boží. Reliéfní vyobrazení sv. Jiří znázorňuje ve zkratce téma vítězství křesťanství nad zlem. Sv. Jiří jako předobraz křesťanského rytíře zachraňuje dívku – víru z moci zla nebo pohanství, které symbolizuje drak.

Vedle náboženského obsahu vypovídají obrazy i reliéf také o specifických formách středověké představitosti. Na pozadí obrazů se otevírají průhledy do krajin, které jsou jenom zdánlivě realistické. Nepředstavují totiž reálný svět, ale spíše jeho symbolickou zkratku, v níž se vždy objevuje něco z toho, co považoval středověký člověk za důležitou součást svého světa. K němu neodmyslitelně patřil hrad jako pevný, bezpečný a dobře známý vizuální bod nebo symbol, odkazující k danému uspořádání světa. Většinou měl podobu imaginární vodní nebo skalní pevnosti. Někdy se ale do těchto ideálních podob promítaly i realistické prvky, nebo dokonce velmi věrná vyobrazení skutečných hradů, které malíř znal, nebo si je přál zvětšit objednavatel obrazu. Například na pozadí nástěnné malby sv. Jiří v kapli hradu Švihov je vyobrazena reálná podoba švihovského hradu. V pozdním středověku zobrazení budov nebo hradů na pozadí obrazů tak zdomácnělo, že se stalo povinnou součástí mistrovského kusu, který musel malířskému cechu předkládat adept ma-lířského umění. Ten měl „malovati barvami pěknými obraz Panny Marie ... a při tom nějaké stavení a za tím položení krajiny a nebo země s vrchy, lesy a dalekým stavením, což se landšoft jmenuje ... a to všechno mistrovsky a náležitě vymalováno býti má“.

Panna Marie Ochránitelka
(výřez)

Panna Marie Ochránitelka
Neznámý autor,
2. polovina 15. století,
tempera na dřevěné desce,
140×78 cm,
SZ Konopiště,
inv. č.: K 5591

Jezdecká zbroj

Jediný zachovalý komplet zbroje z 15. století ve sbírkách českých muzeí a památkových objektů. Tento exemplář je sestaven z několika dílů různých zbrojí a doplněn v období romantismu.

*Německo, kolem roku 1480,
ocelový plech, cizelování,
prolamování, useň,
SZ Lednice,
inv. č.: LE 174/323*

Meč honosný
*kolem roku 1520, Itálie,
ocel, zlacená mosaz,
délka 115 cm,
SZ Konopiště,
inv. č.: 11695*

Ochranu hlavy představuje německý šalír s pevným zátylkem, na levé lícnici přílby je vyražena značka neznámého platněře ve tvaru lipového květu. Přední díl kyrysu má dvojité přeplátování, jehož okraje jsou bohatě zdobeny krajkovým prolamováním, na pravé části prsního plátu jsou patrné otvory pro upevnění dřevcové opěrky. Zádová část kyrysu je složena ze tří horních pohyblivých lamelových částí a pevné dolní, která přechází v tzv. šorc. Na dolním okraji zadního šorcu je signatura s heraldickým zobrazením lva ve skoku. Obě ramena jsou souměrná, bez ochranného

zesílení, rukávec je s předloktím spojen koženým řemenem. Loketní krytí, zřejmě italské provenience, patřilo k jiné zbroji ze stejného období. Součástí zbroje jsou i prstové rukavice. Ochranu nohou tvoří lamelové nástehenky s odnímatelnými plechovicemi (krytí spodní části nohou). Plátové boty tvarované do ostré špičky ve stylu módy konce 15. století jsou pravděpodobně pozdějším doplňkem z 19. století.

Lebka muže prostřelená šípem z kuše

Roku 1422 byl za hejtmana města a purkrabího královského hradu v Hradci Králové dosazen Diviš Bořek z Miletínka, představitel konzervativního křídla Orebitů. Napětí mezi konzervativní a radikální skupinou orebského svazu vedlo během roku 1423 k opanování města, dobytí a rozboření hradu Janem Žižkou. Hrad již nikdy nebyl obnoven. Během bojů byl při obléhání královského hradu střelen kuší do hlavy muž ve věku mezi 30 až 40 roky. V lebce zůstal zaklíněný hrot šípů, který mu přivodil smrt. Vklíněný železný hrot náleží ke skupině hrotů s tulejkou a čtvercovým profilem. Dochovaná celková délka činí 71 mm.

Ceremoniální štít velmistra Řádu německých rytířů

Porýní, okolo 1320,
dřevo, kůže, kov, polychromie,
98,5×58 cm, SZ Bouzov,
inv. č.: BZ 91

Datováno patrně do roku 1423,
nalezeno při archeologickém
výzkumu v lokalitě bývalého
hradu v Hradci Králové,
Národní muzeum Praha,
Antropologické oddělení

Hrad, anebo zámek Visací zámek v podobě hradu/zámku

*Neznámý autor, 15. století,
kované a pilované železo,
15 cm×19 cm,
(původně hrad Zvíkov),
Národní muzeum,
inv. č.: H2 1058*

V současné češtině mají slova hrad a zámek různý význam. Slovem hrad se obvykle rozumí středověká pevnost nebo její zřícenina, zatímco pod slovem zámek si představujeme renesanční a mladší rezidenci. S hradem si spíše spojujeme obrannou funkci nebo starobylost, zámek vnímáme jako výstavné a pohodlné místo k bydlení a reprezentaci. Toto významové rozlišení je ale pravděpodobně výsledkem romantického vnímání starobyklých hradů v 19. století a snahy odlišit tyto stavby i názvem od tehdy běžných zámeckých rezidencí. V současné době je však někdy tento významový rozdíl málo zřetelný a bývá

těžké rozlišit, kdy se hodí použít slovo hrad, a kdy už je nutné mluvit o zámku. Často je rozdíl daný tím, nač si už lidé zvykli, daný tradicí, nebo se jedná o ustálené spojení slov. Říkáme například bez pochybnosti „hrad Karlštejn“, vedle toho ale mluvíme třeba o „hradu a zámku v Českém Krumlově“, i když máme v tomto případě na mysli jednu rezidenci.

Z historických pramenů vyplývá, že od první poloviny 15. století, kdy se v Čechách začal ve větší míře užívat v písemné komunikaci vedle latiny a němčiny i český jazyk, se slova zámek a hrad používají prakticky ve stejném významu. Je také zřejmé, že již ve středověku stejně jako dnes znamenalo slovo zámek také nástroj k uzamykání. Pravděpodobně proto se slovem zámek označovalo také místo, které bylo uzavíratelné, tedy zamykatelné, a tím hrad vždy byl. Pěkným příkladem, jak se prolíná představa zamykání s hradem a zámekem ve smyslu uzamčené pevnosti, je středověký visací zámek z hradu Zvíkov. Má totiž podobu hradní, respektive zámecké architektury.

Opis listiny o hradu Karlštejn

„Karel z božie milosti etc. Jakož sme vyzdvihli a udělali **hrad** Karlštejn, dosti ozdobný, ku potřebě Královstvie našeho českého a zvláště ku potřebě obecného dobrého zemského a k chování věcí našich a klenotův a práv Koruny naše české takovýmto způsobem, aby kmet zemský, a nejiný, téhož královstvie našeho, kterýž by námi posazen byl, slíbil nám věrnost s **zámkem** naším a právy zemskými a zemi pánóm i rytieřstvu právě učiniti a zachovati. A když by nás milý Buoh neuchoval, tehdy aby týž kmet **zámek** Karlštejn držal a se zachoval s věcmi jemu svěřenými, až by páni, rytieřstvo i všecka země Koruny české krále sobě volili a vyzdvihli. A když by král byl korunován na Královstvie české a mazán a přísahu zemi učinil, bylo-li by na něm požádáno od krále, aby svrchu psaný kmet postúpil **hradu** Karlštejna s věcmi svěřenými a zemskými, tehdy to má bez odporu učiniti všelikterakého. Pakli by král český chtěl téhož kmeta při témž úradě a věcech jemu svěřených zoustaviti, tehdy to muože dobre učiniti s zemským vědomím Královstvie českého; a týž kmet má znova sľib učiniti králi, s těmi věcmi, Jeho Milosti, právě a k zemi se zachovati. A tak ty věci a potreby zemské k zachování nás i budúcích náměstkův našich králův českých a Koruny naše české ku paměti živé a zachování budúcích časův chceme a pevníme slovem naším královským...“

Keramická nádoba s víkem v podobě věže

Kolem roku 1400,
28×14 cm,
Manský dům, SH Křivoklát,
Archeologický ústav
AV ČR Praha
inv. č.: KŘ 1957

Písemnost o hradu Karlštejn
z doby kolem roku 1430,
SOA Třeboň, sbírka Historica 22

3. Rezidence v proměnách životního stylu

V době kolem roku 1500 začaly středověké hrady postupně ztrácet svůj někdejší význam. Jejich opevnění již nemohlo vzdorovat novým zbraním a válečným strategiím. Měnil se také životní styl jejich majitelů, ovlivňovaný stále více italskou renesanční kulturou. Aristokraté ji poznávali při svých kavalírských a diplomatických cestách nebo prostřednictvím italských umělců působících v Čechách a na Moravě v průběhu 16. století. Většinou právě s jejich pomocí realizoval král i šlechta přestavby starých hradů nebo novostavby renesančních zámků. Například roku 1538 vedl italský stavitel Paolo della Stella stavbu renesančního Letohrádku královny Anny a jiné úpravy Pražského hradu. Podobně od roku 1548 probíhala přestavba českokrumlovského hradu pánů z Rožmberka. Vznikaly ale také renesanční novostavby zámků v Kaceřově (po roce 1540), v Kostelci nad Černými lesy (po roce 1549), v Bučovicích (po roce 1567), v Litomyšli (po roce 1568) a na dalších místech.

Nové renesanční zámky se vyznačovaly racionálním architektonickým i dispozičním řešením, zdobností a důrazem na zajištění reprezentativního, současně ale také pohodlného bydlení. Důležitou úlohu hrálo propojení zámku s přírodou prostřednictvím výtvarně komponovaných zahrad. Proslulý italský architekt Leon Batista Alberti (* 1404, † 1472), jehož traktáty byly známé po celé Evropě a nacházely se i v zámeckých knihovných českých a moravských renesančních šlechticů, napsal, že: „veškerá duševní zdatnost, dovednost a zkušenost ve stavitelství je vynakládána jedině na souladnost stavby a spojení všech linií a úhlů v jedno dílo, které má za základ účelnost, důstojnost a pohodlí... A k tomu přistupují i radosti ze zahrady, ... v níž můžeš užívatí slunce i stínu...“

Průčelí renesančních zámků zdobily obvykle nástěnné malby nebo sgrafita, interiéry dotvářely vyřezávané kazetové stropy, malířská a štuková výzdoba, dřevěné nebo keramické podlahy a celek doplňovaly závěsné koberce, luxusní nábytek a další umělecky ztvárněné předměty denní potřeby. Podle Albertiho a dalších renesančních umělců byla hlavním cílem stavitele „krása, ... neboť sama

Šlechtična v dobovém šatu, Eleonora Filipína z Hohenemsu (1573–1614)

Anonym, datováno 1597, olejomalba, plátno, 207,5×100,5 cm, Městské muzeum a galerie v Poličce, inv. č.: Gos 127

Zámek Litomyšl

Pohár zvaný Nautilus
 Eucharius Riber z Vratislavi,
 16. století, zlacená měď, lastura,
 výška 33,5 cm,
 SZ Telč,
 inv. č.: T 6111

příroda nepřestává den za dnem marnotratně plýtvati jejím radostným přebytkem A tímto směrem se musí zaměřiti všechna snaha a všechen účel stavebních nákladů, aby to, co učiníš, bylo užitečné, pohodlné, výzdobné a krásné. "

Uměřenost, soulad a krása renesančních zámků rezonovaly s představou nového životního stylu. Jeho nositelem se měl stát osvícený šlechtic, jehož literární předobraz vytvořil italský vzdělanec Baldesar Castiglione (* 1478, † 1529) v proslulém díle nazvaném Dvořan. Dvořanovo šlechtictví mělo být „*planoucí pochodní vrhající světlo na všechny naše skutky a podněcující ctnosti ...*“ Tou nejdůležitější z nich byla nová „civilizovanost“ (civilitas), jež měla definitivně nahradit někdejší středověkou válečnickou udatnost (virtus). Renesanční zámek se ve svém celku a v ideální rovině stal skutečným a trvalým zhmotněním této nové civilizovanosti, nového názoru na místo člověka ve světě, názoru, který v evropském prostoru znovuobjevil antické ideály a který v novověku zdomácněl pod názvem humanismus.

Mříž nad studnou jindřichohradeckého zámku

Detail mříže nad studnou
 2. polovina 16. století,
 SHZ Jindřichův Hradec,
 inv. č.: JH 3187

Svět renesančního člověka se rozšířil o vědění. Rozvoj bádání v matematice, fyzice a astronomii přinesl poznání o řádu vesmíru a jeho odrazu v řádu pozemské společnosti. Harmonie a vyváženost, po nichž toužil už sv. Augustin ve 4. století, se staly hlavním krédem epochy, obsaženým v nejvyšším umění – v architektuře. Architekti psali odborné traktáty, v nichž se snažili objasnit sami sobě i vzdělané veřejnosti princip ideálního tvaru jako nápodoby řádu vesmíru. V první polovině 16. století ho popsal M. Koperník jako kruh, ale J. Kepler pak objevil, že jde o elipsu. A tak se kruh stal symbolem dokonalého tvaru a půdorysem hlavního chrámu křesťanů v Římě, ale i základnou kupole – symbolu sféry nebeské. Kupole od této chvíle zdobí stavby důležité pro křesťanskou kulturu, jejímž centrem je Bůh (slunce), strůjce všeho dění (život).

Řád mikrokosmu má v sobě nejen svět lidí, ale i svět rostlin, ptáků, hmyzu a zvěře, který je tak rozmanitý a barevný, že je radost zobrazit ho jako symbol života na kupoli mříže studny skrývající životadárný pramen a svým tvarem zastupující báň nebeskou.

Zámek Jindřichův Hradec
 III. zámecké nádvoří

Portrét Collaltina di Collalto

„Můj pán mi připadá jak nebe nad hlavami, ta jeho jasná tvář je slunce, které plá, oči jsou stálíce a jeho hlas mě mámi jako hra zvučných strun delfského Apolla.“

Tak opěvala Collaltina di Collalto, svého milence a muže na obraze Paola Veronese, nejslavnější benátská básnířka 16. století Gaspara Stampa. Inspiroval ji k napsání několika set sonetů, jež vznikly během jejich vztahu, ale hlavně z utrpení po jejich rozchodu.

Collaltino di Collalto byl profesionální voják, jenž pocházel ze staré italské šlechty ze San Salvatore u Trevisa, která se v 17. a 18. století usadila i na jižní Moravě (Brtnice, Uherčice ad.). Jeho vojenská kariéra se odvíjela od válečných konfliktů v Evropě. Byl ve službách kondotiéra Alfonsa d'Alavos z Neapolska, francouzských i anglických králů, Orazia Farnese i mantovských Gonzagů. Žil v letech 1523–1569 a patřil k renesančním kavalírům, jejichž výchova zahrnovala i umění skládat elegantní verše. Sbíрка jeho poezie byla vydána dvakrát v letech 1545 a 1549.

*Paolo Veronese (připsáno)
40. léta 16. století,
olejomalba, plátno,
134×110 cm,
SZ Jaroměřice nad Rokytnou,
inv. č.: JR 13420a*

Zbroj pro muže a koně

Triumfální souprava italské produkce vyrobená kolem roku 1560, pravděpodobně v Brescii. Souprava je složena ze dvou základních částí, a to zbroje pro jezdce s doplňky a zbroje pro koně.

Zbroj pro jezdce se skládá z uzavřené límcové přilby, nákrčníku, předního a zadního dílu kyrsu se šosy, úplné zbroje paží včetně rukavic a úplné zbroje nohou včetně bot. Tuto soupravu ještě dále doplňuje otevřená útočná přilba a kruhový štít. Zbroj pro koně je složena z velké čelní masky,

Itálie, kolem roku 1560, ocelový plech, useň, textil, cizelování, lept, moření a zlacení, sbírka markýzů Obizzi, zámek Catajo, po roce 1803 sbírka d'Este vévodů z Modeny, SZ Konopiště, inv. č.: K 0541, K 10542

*Od první chvíle, co tě vidávám,
musím tě, milá, věrně milovat;
když kráčíš, jdu, když stojíš, postávám*

*a tak to dělám ve všem napořád:
když se ty trápiš, i já nařikám,
když ty máš radost, i já sám jsem rád;
když pláčeš, pláču, a když plesáš,
plesám:
tak velí Láska, pod jejímž jhem
klesám.*

*Ať jdu, ať stojím, ať jsem
tam či tam,
na tebe, milý, myslím stále znova;
a před očima v duchu tě vždy mám,
jako by mi tě malíř vymaloval:
a zdá se mi, že s tebou rozmlouvám
a vyprávím, co ses mě nasušoval.
Říkám: „Hle, jak se trápím, pohled
blíží!“
Ale ty nedbáš, ty mi nevěříš!*

Angelo Poliziano

(Překlad Jan Vladislav)

horního lamelového krytí krku, prsního a zádového plátu, páru sedlových tašek a kování přední a zadní rozsochy sedla. Celkový počet je 29 kusů soupravy.

Výzdoba celé soupravy je kombinací plastických reliéfů, které střídají hladké plochy zdobené leptaným rozvilinovým dekorem, v němž jsou zakomponovány zoomorfní prvky. Plastické dekory svým stylem připomínají manýru Caramolla Modrone (1498–1543), dvorního platněře mantovského dvora. Unikátní výzdobu dále podtrhuje různorodé barevné rozlišení, ve kterém se střídá stříbrná leštěná plocha, modročerné moření a zlacené prvky.

Zbroj byla pravděpodobně vyrobená ve více dílnách a později zkompletována, což lze doložit i rozdíly v detailech provedení vnější bordury, které zcela nezachovávají jednotný model.

Dle romantického portrétu z obrazárny zámku Konopiště je připisována zakladateli zámku Catajo a kondotiéru benátské republiky Eneo Pio Obizzi (1525–1589). Při porovnání inventáře z roku 1803, pořízeného za účelem projednání dědictví po smrti posledního markýze Thomase degli Obizzi, by mohla tato zbroj pocházet z předsálí zámku Catajo. Je zde zmínka o zbroji zdobené zlatem, ke které náleží kruhový štít se shodnou výzdobou. Inventář se ale dále nezmiňuje o zbroji pro koně a také zcela pomíjí otevřenou útočnou přilbu, která je součástí soupravy. Nicméně se jedná o unikátní komplet manýristické soupravy pro muže a koně s jedinečným typem výzdoby, který nemá ve světě obdoby.

Pohár – ryba

Horský křišťál byl pro svoji transparentnost v období renesance ceněným drahým kamenem. Zpracovával se do tvarů, které hodně napodobovaly vodu, neboť její zvlnění připomínal. Oblíbenou virtuózní řezáčskou prací byli draci a ryby, jejichž jednotlivé části těla byly spojovány zlatnickou montáží. Výsledek byl více než efektní. První řezáči kamene tvarující oblé nádoby přišli do Prahy na dvůr císaře Rudolfa II. z Florencie, aby zde nejen pracovali pro císaře, ale předali i své znalosti českým a později slezským řemeslníkům a umělcům, kteří je aplikovali na sklo, a vytvořili tak mimořádný fenomén barokní kultury.

Slavnost v parku

Velkou změnu do chování renesanční šlechtické společnosti přinesl život pod „širým nebem“, tj. v zahradě. Ta se stala nepostradatelnou součástí venkovské vily, a byl-li prostor, i městského paláce. Renesanční zahrada byla založena podle filozofických principů, které v sobě nesly odraz řádu vesmíru (makrokosmu) pro řád lidské společnosti na zemi (mikrokosmu). Základním stavebním principem zahrady byly cesty vedené kolem vodních ploch fontán nebo kanálů s různými hříčkami či částečně loubím, které – stejně jako altány – ochránilo, ale poskytlo i prostor pro lásku. Lásku a tanec, víno a dobré jídlo, společnost přátel a nade vším hudba a poezie uprostřed sluncem prozářené a prohráté přírody (v Itálii) a při hezkém počasí i u nás v Zápálí.

Gillis van Valckenborch

(připsáno), detail
Kolem 1590, olejomalba, plátno,
158×230 cm,
Zámek Častolovice,
Šternberská rodová sbírka,
inv. č.: 5310

◀
Neznámý autor, Itálie, nebo
Čechy, konec 16. století,
křišťál, montáž z pozlaceného
stříbra a slitiny, výška 20 cm,
SZ Rájec-Jestřebí,
inv. č.: RA 92

Zahradní hostina Hohenemsů

Pánský kabátek, tzv. „doublet“ neboli „wans“
Počátek 17. století,
hedvábný brokát brošovaný
zlatou a stříbrnou nití,
hedvábný rypš a lněné plátno,
SHZ Český Krumlov,
inv. č.: CK 5043

„Roku 1578 vytvořil Anthoni Bays Antverpský“ – tak podepsal tento největší skupinový portrét 16. století významný nizozemský mistr. Zachytil na něm 54 osob. Vedle rodiny a hostů, hodujících v loubí na okraji renesanční zahrady a venkovského sídla, také muzikanty, dvorního šaška, číšníky, psy a sebe. A ještě krocany, pávy, volavky a spoustu vysoké zvěře pobíhající v blízkosti lidí. Naslouchali hře na loutnu v podání alegorické postavy milence (Orfea) v idylické rajské zahradě.

Při hostině se sešla společnost vysoce postavených osobností provázaných příbuzenskými vazbami, jež ve šlechtických společnostech zajišťovaly politický, a tedy i finanční vliv jak v civilní, tak církevní sféře.

V pravé části obrazu sedí ve zlatém kabátě Jakub Hannibal I. z Hohenems se svou ženou Hortensíí Bormejskou z Arony. Mezi nimi kardinál a biskup kostnický

Mark Sittich, bratr Jakuba. Proti němu sedí bratr Hortensie Karel Boromejský, kardinál a arcibiskup milánský, jenž byl později svatořečen a nám je znám z obrazu Karla Škréty. Dáma v černém, zemřelá matka Jakuba, pocházela z rodiny Medicejských a byla sestrou papeže Pia IV., který oddával Jakuba s Hortensii a zároveň jmenoval Jakuba generálním kapitánem papežského vojska. Jako sekretáře měl Pius IV. svého synovce Karla Boromejského. Vlevo od Kláry de Medici provdané z Hohenems sedí její dcera Markéta a opět ve zlatém kabátě její manžel Fortunát z Madruzza z rodiny vládnoucí v Tridentsku. Máme tedy tu čest dívat se na část evropské elity spoluurčující politické dění konce 16. století.

Hohenemsové vlastnili od roku 1710 zámek Bystré na Svitavsku v Čechách a roku 1803 sem převezli i svou rodinnou knihovnu a obrazárnu. Její součástí byl také obraz Zahradní hostina.

Antoni Bays

Roku 1578, olejomalba, plátno,
212×543 cm,
Městské muzeum a galerie v
Poličce,
inv.č.: Gos 115

*(v soukromé sbírce v Itálii
se dochovala k malbě
přípravná kresba, pořízená
pravděpodobně během hostiny)*

Rytířské klání a ohňostroj v Teatro Vaticano při sňatku Jakuba Hannibala z Hohenemsu s Hortensíí Boromejskou roku 1565

Celkem 86 rytířů se zúčastnilo rytířského klání na počest svatby Jakuba Hannibala I., vrchního velitele papežských vojsk, s Hortensíí Boromejskou z Arony, synovce a neteře jeho Svatosti papeže Pia IV., jenž je oddával. Pius IV. byl bratrem Kláry de Medici (matky Jakuba) a Markéty de Medici (matky Hortensie). Následoval ohňostroj a alegorický průvod a vše se odehrávalo v římském Teatro Vaticano. *„Pan hrabě Hannibal předjel s 30 jezdci a 32 pěšáky, vybraně oblečenými v bílém stejnokroji se zlatými růžicemi. Tak i ostatní vůdci nádherným způsobem. Přehlídka, turnaj, zápolení a závěr slavnosti byl takový, že odedávna v římských divadlech se toho druhu ještě nic krásnějšího v Itálii nevidělo.“* (Text vpředu na pravém pilíři)

Turnajová klání se pořádala po celé Evropě a jejich četnost a kvalita byly vždy svázané s mecenášskou osobností z kruhů vysoké šlechty nebo samotného panovníka. Tyto hry měly svůj společenský a politický význam, stejně jako plesy, hony a divadelní představení.

V raných dobách středověku sloužila turnajová zápolení jako výcvik k boji spojený s rytířskou kurtoazií. V těchto turnajích se utkávali jednotlivci nebo i celé skupiny bojovníků oděni v polní zbroji a zápasili dřevci, tupými meči nebo dřevěnými mlaty.

S příchodem renesance dostávala tato bojová průprava stále bohatší doprovodný program. Ačkoli základní myšlenka turnajových her byla stejná, doznaly tyto slavnosti značných regionálních rozdílů.

Na konci 15. století a na počátku 16. století byla v německých zemích stále ve velké oblibě turnajová klání „*Stechen*“ a „*Rennen*“, která se jezdila ve volné dráze, tedy bez dělicí bariéry. V italských zemích se v tomto období vyskytla modifikace klání „*Stechen*“, ovšem s využitím dělicího plotu, který zabraňoval přímému střetu koní. Z této „*bezpečnější*“ formy klání vzniklo v průběhu 16. století takzvané „*nové klání přes ohradu*“, které si získalo velkou oblibu po celé Evropě.

Zatímco na počátku 16. století byly v německých zemích turnaje stále ještě pod vlivem dozívající gotiky a připomínaly zlatý věk rytířství, především za velké

podpory Maxmiliána I., v Itálii se plně rozvíjelo propojení rytířského zápolení s divadelní choreografií v bujícím renesančním stylu.

Velkolepé slavnosti provázely italskou renesanci v mnoha podobách. Nejobyklejší formou turnajových her v Itálii bylo takzvané turnajové divadlo, které mísilo scénické prvky bojových choreografií s doprovodnou scénickou hudbou, vizuálními efekty a bylo přísně podřízeno předem danému scénáři. Pro potřeby těchto slavností byly upravovány velké veřejné prostory měst a šlechtických sídel, které doplňovaly tribuny pro diváky a bohaté, často mechanické kulisy. Vznikaly stylizované kostýmy a zbroje

*Hans Jacob, 1610,
olejová tempera, plátno,
194x236 cm,
Městské muzeum a galerie
v Poličce,
inv. č.: Gos 179*

pro aktéry i jejich zvířata v podobě antických bohů, exotických postav a bájných zvířat. Velké oblibě se také těšily triumfální pochody, kde měly nezastupitelné místo honosné alegorické vozy.

Šlechta si na slavnosti vedle nákladných kostýmů, šperků a masek pořizovala umělecky zdobené zbroje a zbraně, které ačkoli byly plně funkční, plnily více úlohu ceremoniální a jejich účel byl takříkajíc „nebojový“. Takovéto reprezentativní a zdobné kusy tvořily základ vznikajících renesančních sbírek zbraní, jež se staly součástí šlechtických sídel 16. století.

Útočná přilba a kruhový štít

kolem roku 1560, ocelový plech, useň, textil, cizelování, lept, moření a zlacení, sbírka markýzů Obizzi, zámek Catajo, po roce 1803 sbírka d'Este vévodů z Modeny, SZ Konopiště, inv. č.: K 0541, K 10542

Kabinet

Na vnější straně bojové scény mezi křesťanskými rytíři a arabskými (tureckými) vojáky. Na vnitřní straně lovecké výjevy. Na vnitřní straně dvířek málo znatelný kardinálský znak. Jedná se o luxusní kus nábytku s mimořádně jemně provedenými truhlářskými technikami, které se podílejí na vyprávění desítek příběhů.

Pravděpodobně Španělsko, 16.–17. století, kombinace několika druhů dřev a laků, slonovinová a želvovinová inkrustace a intarzie, apliky ze zlateného bronzu, 185x255 cm, inv. č.: VL138 a,b

*Anthoni Bays, 1576,
olejomalba, plátno,
92,5 x 266,5 cm
Městské muzeum a galerie
v Poličce,
inv. č.: Gos 186*

Pohled na Hohenems s výjevem lovu

Na obraze jsou zachyceny scény z různých typů lovů s účastí loveckých psů – lov na divočáka, lov na vysokou, lov za pomoci sokola, kterým se baví dámy. Obraz je také krásným příkladem rezidence v proměně životního stylu. Vysoko na nepřístupném místě je starý opevněný hrad, ale dole na úpatí při pohodlných cestách se rozkládá nový renesanční zámek se zahradou, parkem a oborou. Zušlechtěná krajina v rovině u říčky skýtá dostatek prostoru pro zábavu i práci. Před zámek se tancuje, na silnici se perou, po cestě do strmého kopce jede jezdec a proti němu jde selka s nákladem na hlavě, lidé vycházejí z kostela, ovce se pasou atd. Díky stylu nizozemské popisné malby se nám dochoval náladový pohled shrnující různé činnosti lidí na panství Hohenems, které se nachází v Rakousku, v dnešní spolkové zemi Vorarlbersko.

Lovecká kulovnice s kolečkovým a hubkovým zámek (detail)

▷ Německo, Augsburg, kolem roku 1560
ocel, dřevo, slonovina; intarzie, řezba ve slonovině, rytí, lept, zbytky smaltů
délka 127,5 cm, SZ Konopiště,
inv. č. 11729

Tapiserie s výjevem Příchod Aenea ke královně Dídó na hostinu

Aeneas byl trójský hrdina, který město opustil až v posledních chvílích před jeho zkázou. Připojili se k němu

další Trójáné, nastoupili na loď a vydali se do světa hledat novou zem, kde by mohli žít. Osud je zavedl až před Kartágo, kde tehdy vládla královna Dídó, jež je vlídně přijala a pozvala na hostinu. Dídó se do Aenea zamilovala, a když se opět vydal se svými lidmi na cestu, probodla se z nešťastné lásky mečem.

*Brusel, 1. pol. 17. století,
vlna, hedvábí,
300x740 cm,
SHZ Český Krumlov,
inv. č.: CK 3428*

4. Hradní a zámecké chrámy, kaple a nekropole

Neoddělitelnou součástí hradních i zámeckých areálů byla místa určená k bohoslužbám a k uchování památky na zemřelé. O svatyních na předkřesťanských hradištích se zachovalo jen málo zpráv. Více informací pochází z doby po přijetí křesťanství na Velké Moravě i v přemyslovských Čechách, kdy rostl velmi rychle počet hradních kaplí a kostelů. Jejich význam byl mimo jiné vyjádřen tím, že se stavěly z pevného a trvanlivého kamenného materiálu, když jiné stavby byly ještě dřevěné. Například ve velkomoravských Mikulčicích se v průběhu 9. století nacházelo nejméně 12 kamenných kostelů. Nejvýznamnějším z nich byla velká bazilika vedle knížecího paláce s hroby moravských předáků, včetně vládnoucích Mojmírovců.

Patrně nejstarší křesťanský kostel na území Čech vybudoval na svém hradě Levém Hradci v 80. letech 9. století kníže Bořivoj (* kolem 852, † kolem 888). Ten nechal posléze postavit také kostel Panny Marie na Pražském hradě. Bořivojův syn Vratislav (* 888, † 921) navázal stavbou kostela sv. Jiří, který původně plnil funkci hlavního chrámu hradu i celých Čech. Kníže Václav vybudoval kolem roku 930 na Pražském hradě rotundu sv. Víta, která se po založení pražského biskupství v roce 973 stala metropolitním biskupským kostelem a nejdůležitějším chrámem v Čechách. Na jejím místě postupně vznikla románská bazilika a posléze vrcholně gotická katedrála, v níž jsou až do současnosti uchovávány ostatky českých zemských patronů sv. Víta, sv. Vojtěcha a sv. Václava a nacházejí se zde také hroby českých panovníků.

Podobně jako kdysi ve velkomoravských Mikulčicích a na Pražském hradě vznikaly v průběhu staletí pro potřeby bohoslužeb, k uctění světců a na památku předků chrámy a kaple i na jiných hradech a zámcích. Každá z těchto staveb měla svůj zvláštní význam. Pozoruhodnou výzdobu získala například rotunda sv. Kateřiny na přemyslovském údělném hradě ve Znojmě. V jejím interiéru se až do současnosti zachovaly jedinečné nástěnné malby z roku 1134, znázorňující přemyslovskou rodovou legendu. Architektonickou kvalitou vyniká například kaple sv. Václava z doby kolem roku 1270 na královském hradě

*Ano nosím já korunu Říma,
ale kde jest její stánek, víš přece sám:
Sem na Karlštejn jsem složil odznak
světské své moci, zde na Karlštejně klíč
k vládě světa já mám.*

...
*Aby tato země, na kterou shlížíš jak na
sirot asyl se zimomřivým vzduchem,
byla jednou východiskem nového
panství nad lidským duchem.
Aby má země, z níž ovládat chci
národy, nebyla chudá a povrhovaná,
ale jako dárkyně světla, jako královna
korunovaná.*

...
*Dnešek ať náleží cele našemu zpěvu
a umění
A nyní jděm se poklonit tomu, od koho
má moje víra svou sílu, svůj štít a své
brnění;
Tomu, jenž dal mi své první jméno,
tomu, jemuž mé srdce je v lásce a
v důvěře zaslíbeno,
tomu, v jehož rukou leží této naší
země spása i záchrana.
Kéž je nám ochráncem i nadále proti
léčkám světa i satana:
Svatý Václave, vévodo české země,
nedej zahynouti nám ani budoucím.
Svatý Václave, vévodo české země,
Kyrie eleison.*

□
Vítězslav Novák
Otokar Fischer
Opera Karlštejn

◀
Kaple sv. Kříže
SH Karlštejn

Sv. Jan Křtítel

Mistr Theodorik, 1360–1364,
olejová tempera na bukové
desce,
113×93 cm, Kaple sv. Kříže,
SH Karlštejn,
inv. č.: KA 3671

Zvíkov nebo přibližně stejně stará kaple na biskupském hradě v Horšovském Týně. Výjimečnou úlohu přisoudil císař Karel IV. kaplím na hradě Karlštejn. Podle kronikáře Beneše Krabice z Weitmile zřídil císař „ v horní věži velkou kapli, jejíž stěny pokryl ryzím zlatem a drahými kameny a okrášlil ji jak ostatky svatých, tak ornáty pro děkana a kapitulou, kterou tam ustanovil, a vyzdobil ji velice drahocennými malbami. Na celém světě není hradu ani kaple tak drahocenného díla, a právem, neboť v ní císař přechovával císařské odznaky a poklady celého svého království...“ .

Jednu z nejkrásnějších renesančních zámeckých kaplí nechal na svém zámku v Telči vybudovat v době kolem roku 1580 nejvyšší komorník a hejtman Markrabství moravského Zachariáš z Hradce. Kapli dal vyzdobit malbami a zlacenými štukovými reliéfy a do jejího středu umístil hrobku pro sebe, svou manželku i jediného syna, aby, jak uvádí ve své závěti z roku 1586, „jim Pán Bůh veselého vzkříšení k životu věčnému popřál.“

Mimořádně poutavým příkladem barokní zbožnosti a uvažování o smrti i věčném životě je kostel Nejsvětější Trojice s rodovým mauzoleem v zámeckém a špitálním areálu v Kuksu, vybudovaný hrabětem Františkem Antoniinem Šporkem kolem roku 1717.

Hradní a zámecké kaple si uchovaly svůj původní význam až do současné doby. Nyní jsou vnímány jako výjimečná umělecká díla a slouží i nadále k bohoslužbám a k uchovávaní paměti na své zakladatele.

Svatováclavská koruna

1995, replika,
Střední uměleckoprůmyslová
škola v Turnově, kolektiv
šperkařů pod vedením prof.
Jaroslava Prášila, (originál
zhotoven v roce 1346),
stříbro, zlato, umělé kameny:
safíry, rubíny, perly
19×19 cm

Sv. Šimon

*Mistr Theodorik, 1360–1364,
olejová tempera na bukové
desce, na pozadí zbytky
kovových aplikací,
115×93cm, Kaple sv. Kříže,
SH Karlštejn,
inv. č.: KA 3736*

Obrazy Mistra Theodorika

Podle kronikáře Beneše Krabice z Weitmile zřídil roku 1365 císař Karel IV. na hradě Karlštejn „v horní věži velkou kapli, jejíž stěny pokryl ryzím zlatem a drahými kameny a okrášlil ji ... velice drahocennými malbami.“ Podstatnou součástí zmíněných maleb bylo 130 obrazů světců, namalovaných na dřevěných deskách výjimečně nadaným malířem Theodorikem a jeho dílnou. Mistr Theodorik se již za svého života těšil všeobecné úctě a nebývalé přízni samotného císaře. Ten jej nazýval svým věrným a milým Mistrem. Theodorikovy obrazy znázorňují nebeské vojsko, jehož úkolem bylo podle slov kronikáře „chránit císařské odznaky a poklady celého českého království“. Ve svém ideovém konceptu a uměleckém zpracování patří Theodorikovo dílo na hradě Karlštejn k vrcholům evropského středověkého umění.

Oltář sv. Anny

Původ Oltáře sv. Anny mistra IP, opatřený kdysi rožmitálským erbem, je v dosavadní literatuře spojován se dvěma dopisy Zdeňka Lva z Rožmitálu z dubna 1523, kde se píše o řezbáři z Pasova a „obrazu“ sv. Anny pro oltář. Oba listy byly v uměleckohistorické literatuře posledních třicet let často citovány a usuzuje se podle nich, že oltář sv. Anny

Samotřetí objednal od mistra IP (snad zkratka jména Johannes z Pasova) Zdeněk Lev buď pro oltář bratrstva sv. Anny v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Blatné, nebo pro františkánský klášter v Horažďovicích.

Výběr ústředního motivu ve skříni oltáře – sv. Anny Samotřetí, symbolizoval víru v neposkvrněné početí Panny Marie a manifestoval náboženské a politické přesvědčení Zdeňka Lva, který se považoval za předního ochránce českých zemí před luteránstvím. Pořízení oltáře může být spojováno s významnou událostí v životě Zdeňka Lva z Rožmitálu, kterou on sám z hlediska duchovního považoval za přelomovou. Konkrétně šlo o to, že v létě 1519 byl tento po panovníkovi nejmocnější muž Českého království oficiálně přijat do společenství bratří řádu františkánů – observantů, a to v Horažďovicích v klášteře sv. Andělu za účasti představeného celé provincie a zástupců všech dalších františkánských klášterů.

V roce 1577 držel Horažďovice Václav Švihovský, který na rozdíl od svých předchůdců nebyl katolík, ale stal se členem Jednoty bratrské. Pro františkány v Horažďovicích to mělo vážné následky. Podle dobových zpráv dal Václav „zbořiti pěkný a nákladný oltář a archu dal nějakému pánu“. Tímto pánem mohl být Vilém z Rožmberka, který v 80. letech 16. století budoval zámek Kratochvíle, kde je první historicky doložitelné umístění oltáře sv. Anny monogramisty IP, respektive v literatuře se uvádí, že zde do roku 1823 stával, než byl přemístěn na zámek Červený Dvůr. Odtud se posléze oltář stěhoval na zámek Český Krumlov a po několika desetiletích zpět na Kratochvíle. V současné době je oltář evidován jako součást vybavení tzv. Rožmberské kaple na zámku v Českém Krumlově.

Tzv. Rožmberská kaple s oltářem sv. Anny od mistra IP

Historické foto z poloviny 20. století, SHZ Český Krumlov

Tzv. mistr IP, reliéfy sv. Anny a Klanění tří králů

Z doby kolem roku 1524, zasazený do novogotického oltáře z druhé poloviny 19. století, dřevo, 142×120 cm, SHZ Český Krumlov, inv. č.: CK 14253

Detail epitafu s vyobrazením kněze Jakuba Kunvaldského

Nápis na kazatelně odkazuje na novozákonní List Římanům, 1; 16 – EVANGELIUM EST

POTENTIA DEI AD SALVTE OMNI CREDENTI (Evangelium je moc Boží ke spasení pro každého)

Epitaf (pamětní obraz) syna Jana Jetřicha ze Žerotína a Barbory z Biberštejna

Tzv. Žerotínský epitaf zobrazuje jedinečným způsobem zvláštní funkce a prostředí zámeckých kaplí a nekropolí i každodenní život, který se v nich odehrával. Kromě toho je obraz sám o sobě pozoruhodnou obrazovou hříčkou představující „nekonečné“ zřetězení reálného obrazu se zobrazovaným prostorem, tj. interiérem opočenské zámecké kaple Nejsvětější Trojice. V ní byl obraz patrně umístěn na oltářním epitafu u čelní stěny pravé lodi, pokud se ovšem toto vyobrazení „obrazu v obraze“ zakládá na skutečnosti.

Kapli vybudoval roku 1567 tehdejší držitel zámku Vilém Trčka z Lípy a nechal v ní zříditi i rodovou hrobku, do níž byl po své smrti v roce 1570 pohřben. Jeho manželka Barbora, rozená z Biberštejna, se ještě v témže roce podruhé provdala za Jana Jetřicha ze Žerotína, člena jednoho z nejváženějších a nejbohatších aristokratických rodů na Moravě.

Obraz nechal obraz namalovat kolem roku 1575 Jan Jetřich ze Žerotína na památku svého zemřelého syna. Obraz znázorňuje představeného českobratrské církve a opočenského „domácího“ kněze Jakuba Kunvaldského při výkonu bohoslužeb a podávání svátostí. V popředí je zobrazena svatba Jana Jetřicha ze Žerotína s Barborou z Biberštejna, vpravo kněz Jakub křtí jejich syna, dále v pozadí naslouchají manželé kázání, u hlavního oltáře přijímají oltářní svátost pod obojí a vpravo pod epitafním oltářem se Barbora z Biberštejna zpovídá. Didaktickou a pamětní funkci obrazu zdůrazňují latinské biblické citáty. Z obrazu je také zřetelná původní funkce kaple jako rodové nekropole, neboť na pravé straně presbytáře je dobře viditelný náhrobek jejího zakladatele Viléma Trčky z Lípy.

Kromě náboženského a pamětního obsahu podhaluje obraz řadu pozoruhodných příběhů a momentů z lidského společenství – dvora – na opočenském zámku. Například podle pamětního nápisu představuje postava sedící pod kazatelnou dvorního šaška. Výraz jeho tváře i bezstarostnost, s jakou se usadil pod kazatelnou, kontrastující s vážností ostatních scén, by vydaly na samostatnou studii. Zajímavý je také muž v pravé dolní části obrazu. V pravé ruce drží svazek klíčů a v levé džbán, odkazující snad k nějaké jeho funkci nebo pověření. Jejich význam zůstává zatím skrytý.

Kromě toho je to ale člověk patrně velmi blízký urozenému páru, neboť ve vedlejší scéně křtu, tentokrát již oděný ve svátečním šatu, působí jako kmostr novorozence. Zvědavost může vyvolávat také osoba částečně skrytá za předním sloupem levé lodi kostela. Zdá se, že pozorně sleduje dění v kostele. Někteří odborníci se domnívají, že se zde společně s členy dvora opočenského zámku a účastníky bohoslužeb v zámecké kapli „zvěčnil“ i jménem zatím neznámý autor žerotínského pamětního obrazu.

*Neznámý autor,
po roce 1570, olejomalba, dřevo,
183×142 cm,
původně v zámeckém kostele
Nejsvětější Trojice v Opočně,
SZ Opočno,
inv. č.: 4716*

**Detail boční strany relikvíře
s reliéfem apoštola Filipa**

Neznámý autor, 1225–1230,
SHZ Bečov,
inv. č.: BV 1525

Relikviář sv. Maura

Neznámý autor, 1225–1230,
dřevo, bronz, měď, stříbro,
drahé kameny, gemy, zlacení,
tepání, tlačení,
65×42×138 cm,
Původně benediktýnské
opatství ve Florennes,
dnešní Belgie, SHZ Bečov,
inv. č.: BV 1525

**Detail čelní strany relikviáře
s reliéfem sv. Maura**

*Neznámý autor, 1225–1230,
SHZ Bečov,
inv. č.: BV 1525*

Relikviář sv. Maura

Relikviář tumbového typu, původně určený pro ostatky sv. Maura a sv. Jana Křtitele. Podélné stěny člení slepé arkády, v nichž jsou umístěny postavy dvanácti apoštolů. Na čelních stranách se ve výklencích ukončených trojlísty nacházejí postavy Ježíše Krista a sv. Maura. Lemy architektonických prvků čelních stran zdobí latinské nápisy: SVM QVOD ERAM NEC ERAM QVOD SVM MODO DICOR UTRVMQVE (Jsem ten, který byl a také jsem byl, který je; je řečeno, že jsem obojí.); SVM VITE PORTVS SVM VERI LVMINIS ORTVS (Jsem nositel života, jsem zdroj pravého světla.); SVM SOLUENS MORTIS DIRE QVE PERICVLA SORTIS (Jsem ten, jenž zbavuje prokletí smrti a nebezpečenstev osudu.); ISTE SACER MAVRVS MARTIR FUIT ATQUE SACERDOS (Tento svatý Maur byl mučedník a kněz.); MAVRUS ECLESTEM MERCAT SANGVINE UESTEM (Maur si svou krví vysloužil nebeský šat.); HOC VAS NOBILITAT QVEM CELI GLORIA DITAT (Tato tělesná nádoba dosvědčuje, že nebeská sláva ji naplňuje.)

Cvikly slepých arkád zdobí emailové tabulky s biblickými náměty a v medailonech na střeše relikviáře jsou situovány výjevy ze života sv. Jana Křtitele, Maura, Timoteje a Apolináře. Relikviář byl vytvořen v polovině 13. století pro benediktýnské opatství ve Florennes v dnešní Belgii a až do počátku 19. století sloužil k liturgickým účelům. Roku 1838 byl zakoupen jako pamětihodnost vévodou Alfredem Beaufort-Spontin, restaurován a v roce 1888 představen na výstavě uměleckého řemesla v Bruselu. Rok poté jej Beaufortové převezli na své panství Bečov a vystavili v zámecké kapli sv. Petra. Po druhé světové válce byl majitel bečovského zámku Heinrich Maria Beaufort-Spontin nucen opustit na základě dekretů prezidenta Beneše Československou republiku a relikviář předtím ukryl pod podlahou hradní kaple. Tam byl roku 1985 nalezen a posléze restaurován Alenou Novákovou a Andrejem Šumberou. Od té doby je ústředním exponátem státního hradu a zámku Bečov.

Relikviář sv. Maura představuje jedinečné umělecké dílo evropského významu, které je od konce 19. století pevnou součástí českých dějin. Pro svou výjimečnou duchovní, uměleckou a kulturně historickou hodnotu byl roku 1995 prohlášen národní kulturní památkou, a postaven tak na úroveň nejcennějších památek České republiky.

Relikviářové busty sv. Václava a Vojtěcha

Ostatkové busty sv. Václava a Vojtěcha jsou společně s bustou sv. Víta zmiňovány v inventáři Svatovítského pokladu z roku 1503 jako dar krále Vladislava II. Jagellonského. Podle kutnohorských pracovních registrů dostali v letech 1498 až 1500 zlatníci zaplacen za dílo „*hlav sv. Dědiců*“, tj. svatých patronů Království českého.

Relikviářová busta sv. Václava byla po celý rok umístěna na hrobu sv. Václava a o velkých svátcích se společně s bustami sv. Vojtěcha a Víta stavěla na hlavní oltář katedrály. Pořízením relikviářových bust českých zemských patronů se král Vladislav Jagellonský hlásil k staré tradici úcty k zemským patronům, zřetelně formulované již nejstarším českým kronikářem Kosmasem na počátku 11. století a později výrazně podporované zejména císařem Karlem IV.

Neznámý autor, před rokem 1503, stříbro, částečně zlacené, drahokamy, skleněné imitace, 59,5×45,3 cm (sv. Václav – vlevo), 63×42 cm (sv. Vojtěch – nahoře), od svého vzniku součástí Svatovítského pokladu, Metropolitní kapitula u sv. Víta v Praze, inv. č.: K 29, K 30

**Dlaždice s motivy
orlice a draka**

Před rokem 1300,
pálená hlína, 20×20×4 cm,
kaple SH Zvíkov
inv. č.: ZV 546 a 544

Kaple na Zvíkově

Rytina J. Patočky podle
B. Kutiny, 19. století, papír,
19,8×33 cm,
archiv NPÚ České Budějovice

Z Šumavinych bílých řader
dvě se řeky taví,
nad řekami dvěma stojí
Zvíkov, pomník slávy,

Nad Vltavou z jedné strany,
z druhé nad Otavou;
smutné létly upomínky
dudákovou hlavou.

...
V staré kapli na Zvíkově
v javorovém lese
velikánský svatý Křištof
Mesiáška nese.

...
Klekl jsem tam na dlaždice
s orlíky a draky,
zašeptal jsem: Pomoz,
Bože,
a ty, svatý, taky!

...
Nosíš Spásu na vše strany,
konáš rád a zdárně,
a my Češi ubožáci
čekáme vždy marně.

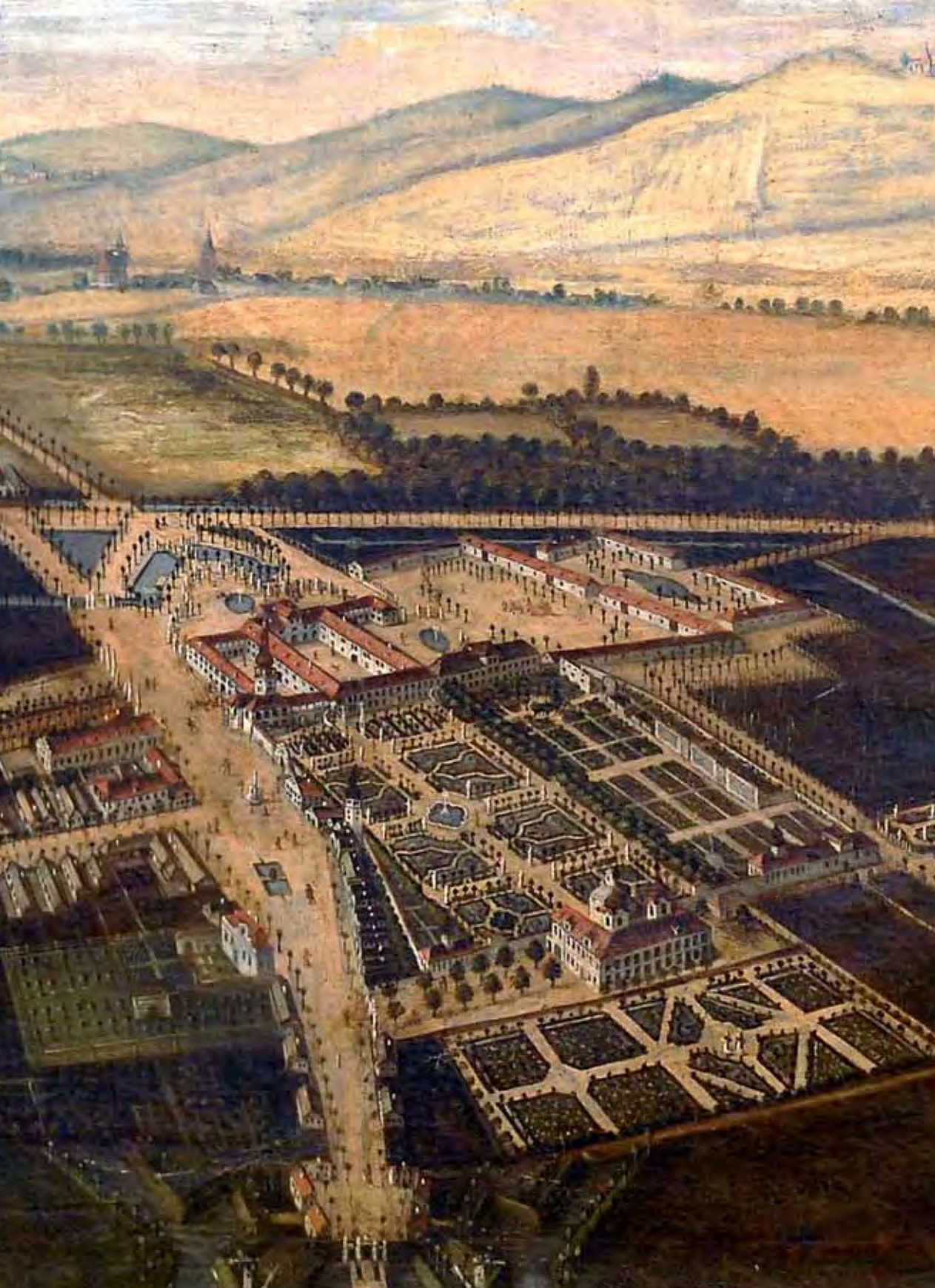
A my Češi ubožáci
ustavičně hynem,
sestup, svatý, mezi bédně
s Pánaboha Synem.

...
Kristova až dábíl hlavu
rozšlápla by pata,
vydudal bych tobě na hůl
z rýžovného zlata.

...
Řadu věků také zbojník
křivdy na nás páše...
přenes k nám už přes slz
moře
toho Mesiáše!

Adolf Heyduk
Ve Zvíkovské kapli

5. Zrcadla světa, jeviště reprezentace a rodinná i osobní útočiště

Od poslední třetiny 17. století se ideálem a nedostižným vzorem evropských zámeckých rezidencí stalo sídlo francouzského krále Ludvíka XIV. (* 1638, † 1715), vyjadřující ve své ideové a umělecké koncepci tehdejší představu o úloze panovníka z „*Boží milosti*“ a jeho úkolech při správě země a její reprezentaci. Versailleský zámecký areál byl navržený tak, aby symbolicky spojoval události pozemské i „*nadzemské*“ a současně vyjadřoval a rozlišoval jejich významy a hierarchie. Hlavní osa versailleského zámeckého areálu směřuje společně s pohybem slunce na obloze od východu k západu a všechny jeho části jsou za účelem dosažení souladu a vyváženosti komponovány přísně symetricky. Před vstupní branou jsou umístěny provozní budovy, následují čestný, královský a mramorový dvůr, obklopené hierarchicky uspořádanými budovami.

V jejich středu a na pomyslném vrcholu se nachází ložnice panovníka a proslulý Zrcadlový sál. Do ložnice pronikaly z východu ranní sluneční paprsky a přitom se odehrával za přítomnosti dvora každodenní, etiketou přesně stanovený rituál vstávání „*Krále Slunce*“ i další státnické, společenské a privátní úkony. K státně reprezentačním a slavnostním účelům sloužil i vedlejší Zrcadlový sál. Z jeho západních oken se nabízel výhled do zámecké zahrady. V jejích přísně geometricky komponovaných stezkách, parterech, bosketech a vodních plochách se zrcadlila vůle a touha vladaře po nadčasovém řádu a kráse, těžko dosažitelnými v běžném životě jedince i společnosti. V dalších prostorách zámku se nacházely galerie a knihovny shromažďující umělecké poklady a souhrn lidských vědomostí. Hudebním a divadelním představením sloužilo zámecké divadlo a bohoslužby se odehrávaly v zámecké kapli. Podstatnou část interiérů zaujímaly privátní pokoje zajišťující soukromí a intimitu rodinného i osobního života. Ve svém celku a ve všech svých částech i funkcích byla taková rezidence jakýmsi ideálním obrazem i zrcadlem světa, pokusem o uchopení a reflexi universa, prostorem k reprezentaci, současně ale také rodinným a osobním útočištěm.

Proslulost versailleské královské rezidence se po Evropě šířila prostřednictvím obrazů, rytin, knih i prvních

Tabatěrka s vedutou zámku v Duchcově

2. polovina 18. století,
email, smalt, měď,
4,5×10×7 cm,
Původně inventář zámku Doksy,
SZ Duchcov,
inv. č.: DH 8229

Ideální pohled na zámek a městečko Nové Dvory u Kutné Hory se širší krajinou
(detail)

Anonym, počátek 18. století,
olejomalba, plátno, 182×80 cm,
Městský úřad
Nové Dvory u Kutné Hory,
inv. č.: 1736

tištěných průvodců pro návštěvníky. Nejvýznamnější střeoevropskou obdobou versaillského zámku se od poloviny 18. století stal vídeňský Schönbrunn, letní rezidence rakouských císařů i českých králů z rodu Habsburků. Podle míry vkusu a finančních možností si podobné rezidence stavěli v 17. a 18. století také šlechtici v českých zemích. Skvělým příkladem je zámek v Jaroměřicích nad Rokytnou, vybudovaný roku 1737 hrabětem Janem Adamem z Questenberka, nebo zámek Duchcov, jehož barokní přestavbu zahájil roku 1675 Jan Bedřich z Valdštejna. Aristokraté si byli významu svých rezidencí dobře vědomi, jak dokládá příklad majitele valtického zámku Karla Eusebia z Lichtenštejna (* 1611, † 1684). Ten ve svém pojednání o architektuře uvádí, že zámky jsou: „ živým znamením stavebníka, který je svým hlubokým a vznešeným duchem a mocí svého bohatství navrhl, řídil a financoval a ... vedle božských věcí jsou stavby to nejvznešenější a nejkrásnější a zastihují všechny věci světa krásou, tvarem, hodnotou a trvanlivostí...“

Zámek Jaroměřice nad Rokytnou Prospekt generale od severu

Nicolas Millich
1729, Kombinovaná technika
(kresba perem, černou křídou,
lavírováno, vysvětlováno
bělobou), papír, 86,4×115,5 cm,
SZ Jaroměřice nad Rokytnou,
inv. č.: J 5822

Když se hrabě Jan Adam z Questenberka (1678–1752) rozhodl přebudovat své rodové sídlo v Jaroměřicích nad Rokytnou, ve své představě usiloval o velkolepou rezidenci. Rozlehlý zámek byl budován v letech 1709 až 1739. Hrabě

během výstavby několikrát měnil plány. Přestavbu původně renesančního zámku započal dolnorakouský zednický mistr Jakob Prandtauer (1660–1726), který navrhl zámecké průčelí v monumentálních formách. Poté se nechal inspirovat modely knížecích zámků, které vyšly v architektonickém vzorníku Paula Deckera Fürstliche Baumeister (1711), a dostavěl zahradní průčelí zámku, po stranách nádvoří divadlo a kostel. Vzápětí také nechal založit novou francouzskou zahradu. Poslední etapu dokončil neznámý stavitel ze St.

Pöltenu, pravděpodobně Joseph Munggenast (1680–1741). Hrabě Jan Adam z Questenberka patřil ke vzdělaným mecenášům, a to především v hudbě. V Jaroměřicích pořádal hudební a divadelní představení, v nichž účinkovali nejen aristokraté, ale také poddaní a zaměstnanci velkostatku. Součástí jaroměřického hudebního ansámblu byla také vlastní kapela, kterou vedl hudební skladatel František Václav Míča (1696–1744), autor první známé opery *O původu Jaroměřic*, která zazněla v českém překladu.

Když byl jaroměřický zámek stále ještě rozestavěný, nechal si stavebník v roce 1729 od kreslíře a vedutisty Nicolase Millicha vypracovat soubor „pohledů ze všech světových stran“ na Jaroměřice, k němuž s největší pravděpodobností náleží i kresba dochovaná ve sbírkách jaroměřického zámku. Kresba zachycuje od severu jaroměřický zámek, který je zobrazen perspektivně z nadhledu. Prospekt zahrnuje celý zámecký komplex s kostelem a symetricky komponovanou francouzskou zahradou i část předměstí Lhota s kostelem a servitským klášterem. Millich se v kreslířském záznamu nedržel příliš důsledně skutečnosti a celý areál pojal symetricky, což ale nebylo reálné. Millichova kresba byla původně interpretována jako ideální projekt či zobrazení uvažované podoby zámku a poté určena jako ideální prospekt zámku, jak by questenberská rezidence měla vypadat.

Zámek
Jaroměřice nad Rokytnou
Sala terrena

Zámek Mikulov s kardinálem Františkem z Dietrichsteinu a s kanovníky mikulovské kapituly

*Moravský malíř první poloviny
17. století, po roce 1624,
olejomalba, plátno, 72×157 cm,
význačná kolegiální kapitula
sv. Václava v Mikulově*

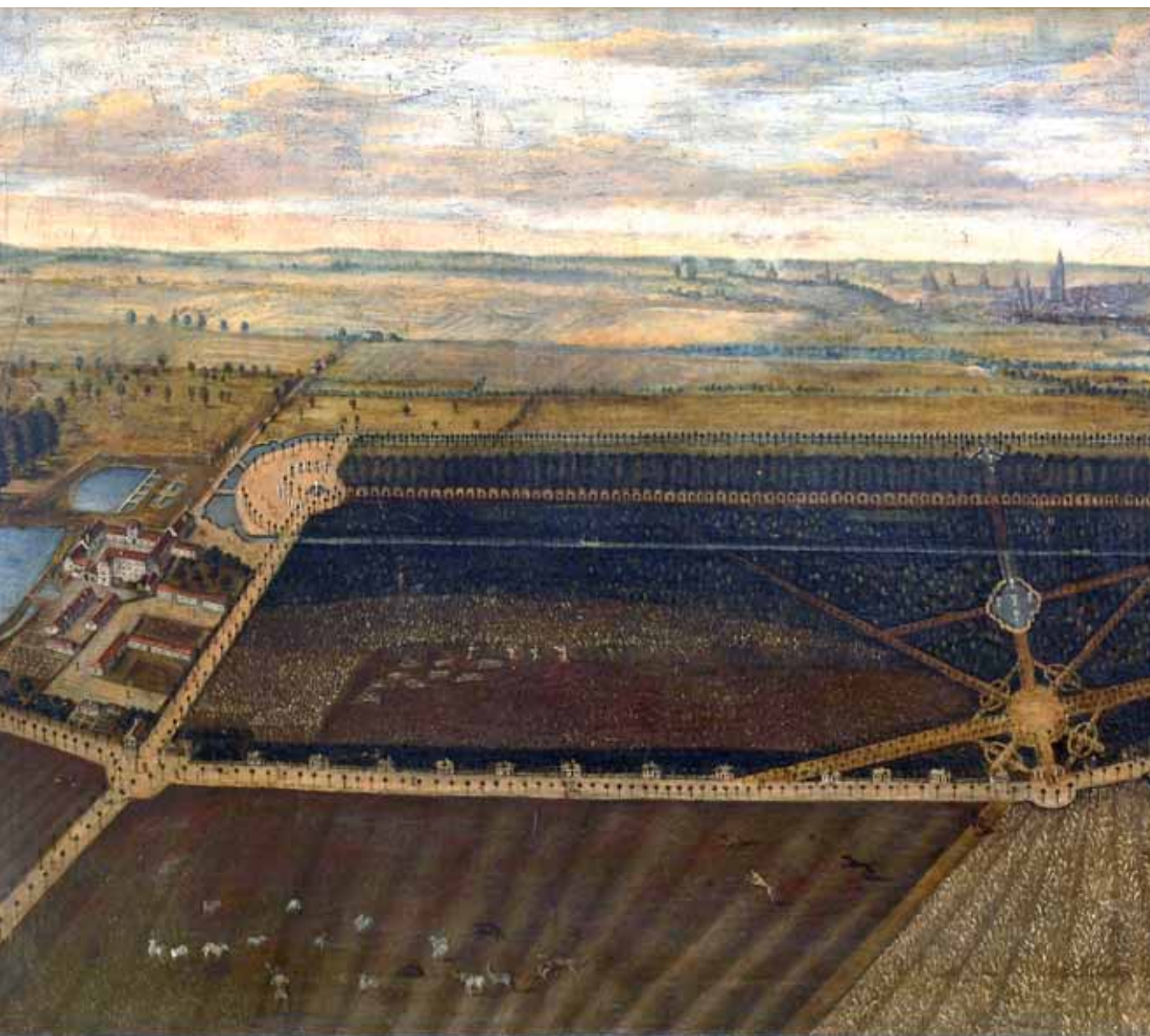
Pamětní obraz představující město a zámek Mikulov s kardinálem Františkem z Dietrichsteinu (1570–1636) a s kanovníky byl vytvořen na památku založení mikulovské kapituly v roce 1624. Kardinál i členové kapituly jsou zobrazeni jako ctitelé Panny Marie a svatého

Václava, ochránce města Mikulova a patrona zdejšího kapitulního kostela; Panna Marie a svatý Václav se spolu s dietrichsteinským erbem objevují i na znaku kapituly, který František z Dietrichsteinu představuje s výmluvným gestem světcům, umístěným v nebeské sféře. Pod jejich ochranou se nachází město Mikulov s dominantně postaveným zámek, který až do kardinálovy smrti představoval jedno z nejvýznamnějších politických a kulturních center celé Moravy. Raně barokní zámek přestavěný ze středověkého pomezního hradu symbolizoval mocenskou pozici kardinála i rodu Dietrichsteinů, jejichž hlavním rodovým sídlem zůstal až do poválečných konfiskací v roce 1945. S ohledem na dietrichsteinské vlastnictví říšského hrabství Trasp zastával zámek funkci hlavní rodové rezidence suverénních knížat se všemi atributy, jako byl ceremoniální trůnní sál či zámecká knížecí garda. Rozsáhlé sbírky i skvostné interiéry však vzaly za své na sklonku druhé světové války, kdy byl zámek kompletně vypálen. Duchovní protějšek k majestátní architektuře zámku na vedutě tvoří poutní areál na Svatém kopečku nad městem.

Ideální pohled na zámek a městečko Nové Dvory u Kutné Hory se širší krajinou

Památný obraz s pohledem na Nové Dvory býval ještě v době první republiky součástí chatkovských sbírek a dekoroval stěnu zadního sálu knihovny zámku Kačina. Chatkové tento obraz získali koupí novodvorského panství. Malba pochází ze sbírek zámku v Nových Dvorech a zachycuje ideální pohled, snad i návrh, na barokní zámek, městečko a okolní panství barona Bernarda Věžníka. Věžník, později povýšený do hraběcího stavu, realizoval koncem 17. a počátkem 18. století na svém panství velkorysou výstavbu zámku na místě vyhořelého, kdysi žerotínského sídla, s kostelem, jízdárnou, francouzskou zahradou se saletou, s kašnou, vodotryskem, s oranžerií a skleníky, s hospodářským dvorem i zásobní zahradou. Vybudoval městečko s domy pro řemeslníky, úředníky a služebníky, s radnicí, se špitálem pro chudé, s kašnou, sousoším Panny Marie na náměstí a třemi branami. Pro zásobování zámku a města vodou nechal vystavět vodovod z dřevěných rour ze vzdálených částí panství a vodojem. Obec byla povýšena na město císařem Leopoldem I. v roce 1701 s právem tří výročních jarmarků.

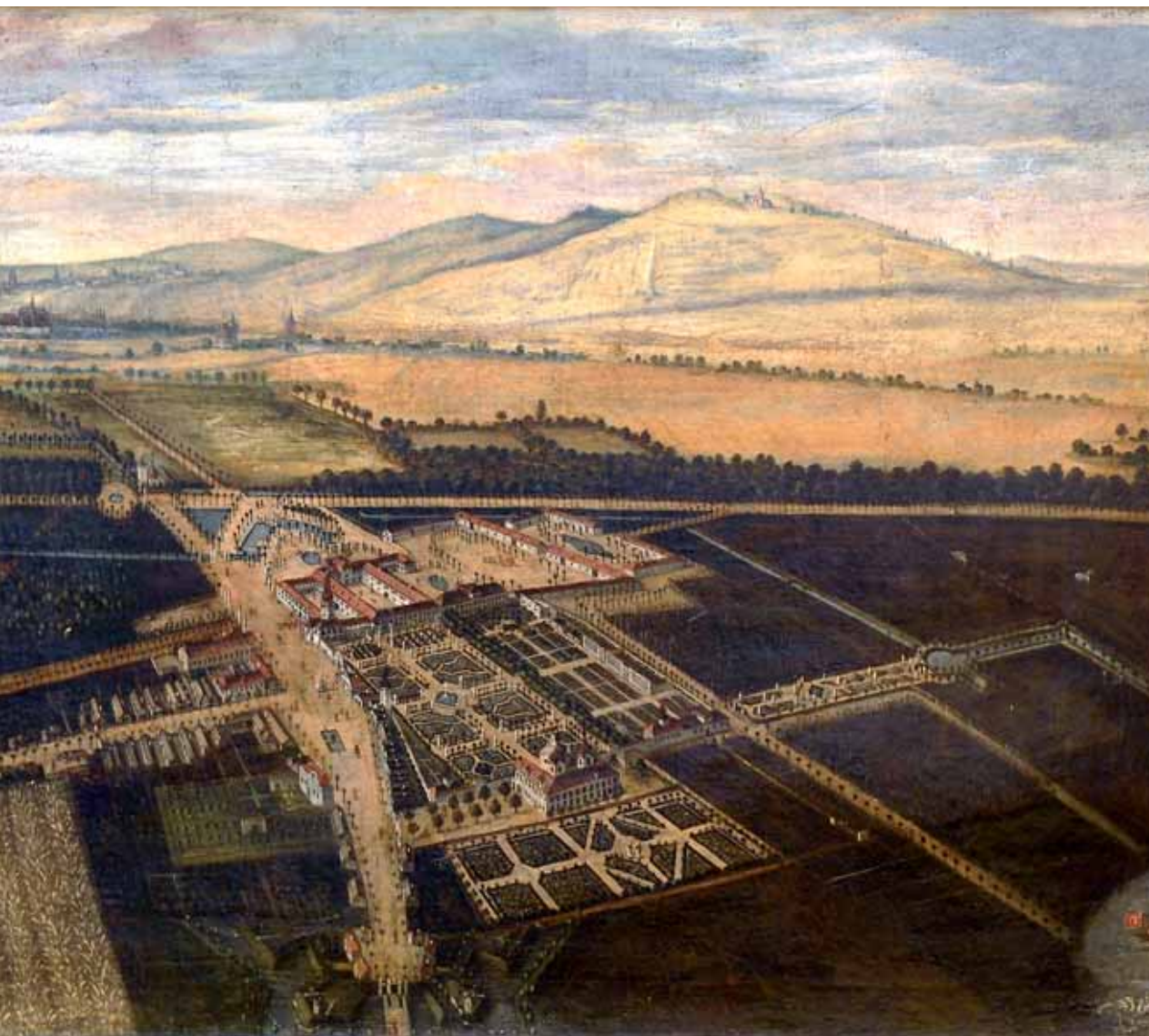
Při zámku hrabě později založil i konvent dominikánů a postavil další kostel zasvěcený sv. Anně. Upravoval také jiná místa panství, Ovčáry, pozemky Na kačínách s novou oborou, nechal vysazovat aleje, zřizoval rybníky, při jednom z nich postavil letohrádek vybavený šífem. Přesto, že mnohé stavby a místa Novodvorská byly dekorovány sochařskou výzdobou, je malba uchovávaná v Nových Dvorech, na níž jsou veristicky zobrazeny mnohé části zámeckého areálu,

městečka s okolím a s pohledem na Kutnou Horu na obzoru, zároveň ideálním zobrazením krajiny s naznačenými nespočetnými sochařskými artefakty a malebnými výsadbami, jak si stavebník patrně přál a plánoval. Zajímavá je i partie obrazu při Přeloučské bráně, kde malíř zpodobnil vaubanské opevnění s kanálem a rozmístěnými děly. Podobný pohled na zámek a městečko, i když v menším celku, byl také zobrazen ve staré gruntovní knize z roku 1703.

Ideální pohled na zámek a městečko Nové Dvory u Kutné Hory se širší krajinou
(detail)

*Anonym, počátek 18. století,
olejomalba, plátno, 182×80 cm,
Městský úřad
Nové Dvory u Kutné Hory,
inv. č.: 1736*

Busta říšského vicekancléře hraběte Dominika Ondřeje z Kounic

Hrabě Dominik Ondřej Kounic (1655–1705) výrazně ovlivnil nejen mimořádný vzestup svého rodu, ale také spolurozhodoval o směřování evropské politiky a diplomacie na přelomu 17. a 18. století.

*Jan Blommendael
Mramor, výška 72 cm,
původ: sbírka knížat
Kaunitz-Rietbergů,
Zámek Slavkov – Austerlitz,
inv. č.: SL 24*

Potomek staré moravské rodiny procestoval v rámci kavalírské cesty Itálii, Francii, Švýcarsko i Německo a své uplatnění hledal, podobně jako jiní, u císařského dvora ve Vídni. V roce 1682 byl pověřen mimořádně důležitou diplomatickou misí, při níž měl potlačit vliv francouzské strany na mnichovském dvoře a zároveň přesvědčit ba-

vorského kurfiřta Maxe Emanuela o nutnosti spojení s Habsburky. Kounicovo působení v Mnichově bylo od počátku úspěšné a bavorská armáda se ještě toho roku zúčastnila bitvy o obleženou Vídeň. Menší úspěchy zaznamenal Kounic jako ambasador v Haagu a Londýně, kde měl rozbit dosavadní alianci mezi Francií a Anglií. Z britských ostrovů ho však císař brzy odvolal a svěřil mu několik komplikovaných diplomatických úkolů v říši; za jejich zdárné vyřešení obdržel titul tajného rady a v roce 1685 i Řád zlatého rouna.

Po návratu do Vídně usiloval o úřad moravského zemského hejtmána, ale císař rozhodl o další diplomatické misi. Od roku 1694 zastupoval císařské zájmy v Haagu a velmi aktivně zasahoval do mírových jednání v Rijswicku, která výhodně ukončila válku o dědictví falcké. Za své politické a diplomatické zásluhy byl Kounic dne 19. června 1696 jmenován říšským vicekancléřem a do začátku nového století také fakticky zastával místo císařova prvního ministra. Po vypuknutí války o dědictví španělské začaly Kounicův vliv ohrožovat vážné spory s vlivnou skupinou, soustředěnou kolem hraběte Ferdinanda Bonaventury Harracha a prezidenta dvorské válečné rady, hraběte Jindřicha Františka Mansfelda-Fondi. Vicekancléř s podlomeným zdravím se proto stáhl z vrcholné politiky a zbytek života strávil zvelebováním svých rozsáhlých moravských panství. Efektní busta nizozemského sochaře Jana Blommendaela, navazující na portrétní busty Gian Lorenza Berniniho pro římskou aristokracii, vznikla v Haagu během Kounicova působení v diplomatických službách. Hrdý výraz předního kavalíra říše i akcentovaný Řád zlatého rouna dokonale vystihuje vicekancléřovy ambice, do nichž zapadala i výstavba přední moravské rezidence – zámku ve Slavkově.

Amor a Psyché, model pro skulpturu zahrady slavkovského zámku

Giovanni Giuliani, kolem 1700, pálená hlína, výška 47 cm, Muzeum umění v Olomouci, inv. č.: P 33

František Antonín Špork (1669–1738)

Barokního kavalíra hraběte Františka Antonína Šporka oslavili ve svých verších již jeho současníci a jeho podobu mnohokrát zachytili malíři i grafici. Jeden z nejdůležitějších Šporkových portrétů namaloval Petr Brandl (1668–1738), který patřil k prvotřídním malířům vyhledávaným pro svoje umělecké kvality nejen u církevních zadavatelů, ale i u objednavatelů z řad předních aristokratických rodů,

Petr Brandl, 1731,
olejomalba, plátno, 89×75 cm,
SHZ Frýdlant,
inv. č.: F 4178

jako byli hrabě Václav Vojtěch ze Šternberka a hrabě Jan Josef z Vrtby. Hrabě Špork sice nebyl výrazným Brandlovým mecenášem, ale nechal se od malíře portrétovat v roce 1731 a v následujícím roce si objednal ještě obraz Ukřižování do kaple Povýšení sv. Kříže a dále malbu na kameni s námětem Útěku do Egypta v Novém lese u Kuksu. O okolnostech vzniku Šporkova portrétu jsme informováni z deníku Šporkova hofmistra To-biáše Antonína Seemana: hrabě stál Brandlovi modelem v jídelně dvě odpoledne (20. a 23. srpna 1731), jedno sezení strávil v diskusi se svým rádcem Karlem Josefem Grossou, druhé si nechal příjemnit hudbou. Výstižně Brandlův portrét vyložil Pavel Preiss, přední znalec osobnosti hraběte Františka Antonína Šporka

i kulturního a historického pozadí Šporkových rezidencí: Polopostava podivná s rysy geniality a úsilím o všenápravu světa v duchu křesťanského synkretismu, zobrazeného s patetickým gestem a ideálním „modelem“ symbolu svého obnovitelského boje, pavlovského „křesťanského vojína“. František Antonín Špork byl tématem křesťanského vojína – miles christianus natolik uchvácen, že se objevuje nejen jako model v Brandlově portrétu, ale současně jeho realizací pověřil svého dvorního sochaře Matyáše Bernarda Brauna, který pro Šporka zpracoval dvě varianty, středověkého rytíře a římského vojáka.

Velká veduta Kuksu

K mimořádným barokním urbanistickým celkům patří bezesporu budování lázeňského a zámeckého komplexu v Kuksu, které inicioval hrabě František Antonín Špork

(1669–1738). V 18. století patřily návštěvy významných míst s léčivými prameny, jejichž věhlas zvyšovala i dobová pojednání o lázních, do aristokratického života. Provozování lázní, které by navštěvovaly význačné osobnosti, znamenalo získat společenskou prestiž. O ni usiloval i hrabě Špork, když se rozhodl u nepříliš hodnotného přírodního pramene v Kuksu vybudovat velkolepé lázně na evropské úrovni. Účinnost pramene a jeho léčebné účinky si nechal posoudit a potvrdit akademickými autoritami. Špork se rozhodl ve výstavnosti svého lázeňského komplexu předčít tehdy v Čechách nejslavnější Karlovy Vary, k jejichž klientele patřili nejprestižnější návštěvníci jako například panovníci, i když jejich vybavení bylo tehdy poněkud skromné.

Lázeňský a zámecký areál v Kuksu byl dokončen v roce 1722. Na severním svahu údolí Labe se nacházela obec s lázněmi, kaple nad pramenem, hostinská a úřední

Velká veduta Kuksu (detail)
Michael Jindřich Rentz, 1724,
lavírovaná kresba perem, papír,
66×79,5 cm
Národní muzeum – Historické
muzeum,
inv. č. H2-147263

Velká veduta Kuku

Michael Jindřich Rentz, 1724,
lavírovaná kresba perem, papír,
66×79,5 cm,
Národní muzeum – Historické
muzeum,
inv. č.: H2-147263

*Pojď, pojď Kalliopé,
pomoz mi pero ostřit,
pomoz mi lázní šarm tu po zásluze roztrít.*

*Ty krásné Lázně Kuks,
kde pŕvab s uměním
mŕj neobratný brk hned v radost proměnit.*

*Zmíněné lázně jsou na břehu řeky Labe
v blažené zemi Čech,
mé výrazy jsou slabé.*

*Ačkoliv houšť a les stínily kukský pramen,
každý přec dobře znal,
že skrývají klín panen.*

*Je jich teď víc, k prameni přicházejí
to choří útěchu si v létě najít přejí.*

*Pořád se říkalo, jak jinde stavby mají,
až tady hrabě Špork
vystavěl stupně k ráji.*

*Co těch, co útěchu našli v trápení!
Co těch, co vypláchlí bolesti lázněním.*

Gottfried Benjamin Hancke

Popis lázní v Kuksu 1722

budovy a zámek, na vyšším jižním břehu byl vyprojektován kostel Nejsvětější Trojice s hrobkou a navazujícím klášterem – špitálem. Celý areál byl souměrně komponován podle ústřední osy chrámu. Autorem chrámového projektu, patrně i dispozice kláštera a urbanistického řešení lázní, byl architekt italského původu Giovanni Battista Alliprandi. Rozsáhlý komplex zahrnoval také letohrádek s kulečníkem, v jehož blízkosti byl holubník (1700–1703), divadlo a závodíště (1702) i Filozofický dŕm (1722). V Kuksu se podařilo propojit architekturu a okolní přírodu do působivého celku, který dotvářela sochařská výprava. Na ní se na přelomu 17. a 18. století podílel flámský sochař Bartholomeus Jacobus Zwengs, pražský sochař Jan Bedřich Kohl-Severa (1681–1736) a od roku 1713 Šporkovy sochařské zakázky zcela ovládla jedna z předních osobností vrcholného baroka v Čechách, Matyáš Bernard Braun (1684–1738) se svojí dílnou. Kukský okrsek byl nakonec v roce 1723 oplocen a jeho jediná vstupní brána nesla nápis: Amicorum ostium, non hostium, který připomínal, že toto místo je pohostinné jen přátelŕm. František Antonín Špork si v té době objednal u německého básníka a svídnického advokáta Gottfrieda Benjamin Hanckeho skladbu s popisem kukských lázní (1722), v jejichž verších je Kuks srovnáván s Buen Retiro, centrem habsburského dvorského života v Madridu, a sídly francouzských králŕ ve Fontainebleau a Versailles. Z doby krátce poté, kdy fundátor nechal básnický oslavit výsledek svého úsilí, pochází také veduta, kterou zhotovil Šporkův dvorní rytec Michael Rentz (1724). Zachycuje v panoramatickém záběru celý kukský areál, v jehož popředí je lovecká scéna s repusoárem reliéfu Vidění sv. Huberta realizovaného Matyášem Bernardem Braunem v Novém lese.

Socha alegorie Pýchy

Matyáš Bernard Braun,
kolem roku 1719,
jemnozrnný pískovec, výška 245
cm,
Hospital Kuks

Hospital Kuks

s kostelem, hrobkou
a se sochami
Ctností a Neřestí
od Matyáše Bernarda Brauna

Pohovka s gobelínovým potahem

K luxusnímu nábytku interiérů rezidencí francouzského krále Ludvíka XV. (1710–1774) patřily také pohovky, jejichž elegantní konstrukci zdobily zlacené řezby a gobelínové potahy. Dodávala je manufaktura v Aubussonu, jednom z nejvýznamnějších center výroby tapisérií ve Francii. Hlavním námětem její produkce se v 18. století staly vedle pastorálních a mytologických scén také mimořádně oblíbené bajky básníka Jeana de La Fontaine (1621–1695). Nejslavnější aubussonské nástěnné koberce inspirované La Fontainem byly utkány podle kartonů francouzského rokokového malíře a grafika Jeana-Baptisty Oudryho (1686–1755). Motivy bajek se projevily také v gobelínech vyráběných speciálně pro čalouněný nábytek. Sedací souprava potažená tkanými potahy inspirovanými La Fontainovými bajkami se zmiňuje ve vnitřním vybavení zámku ve Vizovicích už v roce 1784, kdy byla celá obrazová sbírka po smrti jejího zakladatele, královéhradeckého biskupa Heřmana Hanibala z Blümegenu (1716–1774), převezena z Brna do právě dostavovaného vizovického zámku a instalována podle projektu brněnského architekta Františka Antonína Grimma (1710–1784). Pohovka s křesly byla oceňována jako výjimečný exemplář rodové sbírky a byla umístěna v tzv. obrazovém kabinetu, který byl součástí reprezentačních pokojů prvního patra.

*Francie, polovina 18. století,
dřevo, částečně řezané
a zlacené, gobelínový potah,
104×73,5×63 cm,
sbírka hrabat Blümegenů,
SZ Vizovice,
inv. č.: VI 1824*

Tapiserie Hostina u Kalypsó

Kolekce pěti tapiserií přibyla do jindřichohradeckých sbírek v roce 1989 převodem ze zámku Náměšť nad Oslavou, kam byla přesunuta po druhé světové válce z původně černínského zámku Krásný Dvůr.

Tento soubor tapiserií byl vytvořen podle kdysi velmi populárního stejnojmenného románu, napsaného Francoisem de Fénelonem, vychovatelem vévody burgundského vnuka francouzského krále Ludvíka XIV. Na pozadí příběhů starověkého hrdiny Odysseova syna Telemacha, volně navazujících na Homérovu Odysseu, vštěpuje autor svému žákovi – budoucímu králi obecné morální zásady a především nutnost demokratického a humánního způsobu vlády.

Pro své nadčasové etické hodnoty se Fénelonova kniha stala během 18. století jedním z pilířů pedagogické literatury.

Poutavý děj knihy inspiroval dramatickými zápletkami velmi krátce po svém vzniku roku 1699 také tvůrce tapiserií. Tapiserie začaly vznikat velmi krátce poté, co byla kniha vydána roku 1699 ve Francii a souběžně také v Nizozemí a Anglii.

Autorem předloh byl Jan van Orley, jeden z nejvýznamnějších bruselských kartonářů té doby. Z roku 1724 je zaznamenána smlouva o utkání tapiserií s námětem Příběhy Telemachovy mezi ním a prestižní bruselskou tkalcovskou dílnou Leyniers+Reydams. Mezi léty 1724–1739 zde bylo vytvořeno 7 sérií pro zákazníky v Anglii, Francii, Rakousku a Portugalsku. Do dnešní doby se dochovaly kompletní série v Luxenburgu, Liége, Vídni, Klosterneuburgu, Madridu a Brooklynu.

Zcela první sérii Příběhů Telemachových vytvořil tkadlec Jodocus de Vos roku 1712 pro knížete Adama Františka Schwarzenberga. Z této série se dochovalo na zámku Hluboká nad Vltavou 5 kusů, z nichž některé jsou téměř identické s tapiseriemi v Jindřichově Hradci.

Námět tapiserie Hostina u Kalypsó téměř přesně sleduje epizody z první kapitoly knihy. Znárodně prostředí je v podstatě dobovým vyjádřením vizuální představy o světě ideální harmonie, k jejímuž hledání směřuje i celý text románu.

Hostina u Kalypsó

(nahore detail,
celek na další dvoustraně)

Dle Jana van Orley Brusel,
okolo 1715, vlna, hedvábí,
tkaní, 493×339 cm,
SZ Jindřichův Hradec,
inv. č.: JH 6054

Hraběnka Sofie Haugwitzová jako Sapfó

Malířka Élisabeth-Louise Vigée-Le Brun patří díky svému mimořádnému talentu, pozoruhodnému životu i intelektuálním zájmům k nejznámějším evropským umělcům druhé poloviny 18. století. Ve své době byla známá zejména jako oficiální malířka francouzské královny Marie Antoinetty (1755–1793), což po vypuknutí francouzské

Élisabeth-Louise Vigée-Le Brun,
Víděň, 1794, olejomalba,
plátno, 136×100 cm,
SZ Jaroměřice nad Rokytnou,
inv. č.: JR 1550

revoluce předurčilo její útek do emigrace; nejdříve zamířila do Itálie, kde pod vlivem děl Johanna Joachima Winckelmanna (1717–1768) přehodnotila dosavadní francouzskou rokokovou malbu a začala vytvářet klasicistně působící portréty, na nichž měly zobrazované osoby podobu bohů a hrdinů z antické mytologie. Po svém příjezdu do Vídně získala zakázku zejména od rodiny Liechtensteinů, pro které roku 1793 portrétovala kněžnu Karolínu jako bohyni duhy Iris a princeznu Marii Josefu, provdanou za knížete Esterházyho, jako Ariadnu na Naxu.

O necelý rok později se v pozici legendární řecké básnířky Sapfó nechala portrétovat od Vigée-Le Brun také Sofie hraběnka Haugwitzová, pocházející z významné vídeňské bankéřské a mecenášské rodiny Friesů. Sentimentální portrét v antické tunice s lyrou jasně odkazuje na kulturní zájmy Haugwitzů, kteří na přelomu 18. a 19. století vynikali jako diletuující skladatelé, hudebníci a podporovatelé takových osobností hudebního světa, jako byl Ludwig van Beethoven či Antonio Salieri. Od roku 1794, kdy se Jindřich Vilém III. hrabě Haugwitz (1770–1842) ujal správy rodových panství, začal

být zámek v Náměšti na Oslavou jedním z nejvýznamnějších center hudebního života v celé habsburské monarchii. Hrabě zde vydržoval rozsáhlou zámeckou kapelu a nashromáždil obrovský hudební archiv s více než 1400 skladbami různých autorů. Mezi jeho osobní přátele patřil nejen Christoph Wilibald Gluck (1714–1787), ale zejména proslulý Mozartův rival, skladatel Antonio Salieri (1750–1825), který v náměšťské zámecké kapli poprvé uvedl své Requiem. Sám Haugwitz byl vynikajícím pianistou, harfistou a diletuujícím skladatelem, jehož nadání zdědil i jeho syn Karel Vilém II. hrabě Haugwitz (1797–1874), autor salonních skladeb pro piano.

Beethovenovo piano

Ludwig van Beethoven (1770–1827) se s Karlem Aloisem knížetem Lichnowským (1761–1814) seznámil krátce po svém příchodu do Vídně v roce 1793. Nadšený kníže okamžitě pochopil Beethovenův význam a snažil se jej přijmout do svých služeb; skladateli nabídl plat 600 zlatých a ubytování v knížecím letohrádku na Alstergasse. Kavalířské gesto zbavilo Beethovena nejtěžších starostí a kníže získal pianistu, jehož páteční koncerty přitahovaly celou Vídeň. Kontakty obou mužů se však neomezovaly pouze na Vídeň. Na pozvání dorazil Beethoven do Hradce nad Moravicí poprvé v srpnu roku 1806, ale jeho pobyt byl krátce po příjezdu přerušen roztržkou s Lichnowským, který byl podle Beethovena příliš benevolentní k francouzským důstojníkům ubytovaným na zámku. Druhý pobyt se datuje do září roku 1811, kdy zde pobýval během opavské premiéry

Sebastian Erard,
Paříž, 1803,
mahagonové dřevo,
bronz, mosaz, slonovina,
90,7×107×222 cm,
SZ Hradec nad Moravicí,
inv. č.: HM 613

své mše C-dur. Piano ze zámeckých sbírek, nazývané Beethovenovo, zakoupil kníže patrně pro samotného skladatele v roce 1803 v Paříži u věhlasné firmy Sebastiana Erarda. Takzvaný kladívkový klavír s výrobním číslem 143 je vybaven kladívky potaženými jelenicí, která jsou připevněná na zvláštní liště, a klaviaturou se 68 klávesami; vložen je do elegantní empírové klavírní skříně s malovanou dekorací a bronzovými zlacenými aplikacemi. Kromě něj se ve sbírkách zámku nachází ještě jeden klavír od firmy Erard, který byl patrně díky komornějším rozměrům součástí soukromého Beethovenova pokoje.

Mozaika s portrétem knížete Josefa Václava z Liechtensteinu (1696–1772)

Kníže Josef Václav z Liechtensteinu patřil k nejvýznamnějším aristokratům na vídeňském dvoře císařovny Marie Terezie. Brilantní vojevůdce i diplomat, pověřovaný nejdělikátnějšími diplomatickými misemi, vynikl také jako jeden z nejbohatších mužů habsburské monarchie, který udával tón vkusu a módě. Zpočátku nic nenasvědčovalo tomu, že by se mohl stát dědicem obrovského rodového majetku. Poté, co jeho otec padl roku 1704 v bitvě u Castelnuova, převzala výchovu mladého prince hrabata Walter Xaver z Dietrichsteinu a Maxmilián Oldřich z Kounic. Měl jít na univerzitní studia do Prahy, avšak mladý Liechtenstein raději vstoupil do armády, s níž absolvoval úspěšné bělehradské tažení prince Evžena. V mírových dobách se intenzivně věnoval studiu strategie, takže následující konflikt proti Francii zahájil v roce 1734 jako generálmajor. O rok později byl poslán v důvěrné diplomatické misi na pruský královský dvůr, kde se důvěrně seznámil s budoucím králem Friedrichem II.

V letech 1737–1740 vyslal císařský dvůr knížete Liechtensteina na místo rakouského ambasadora u versailleského dvora Ludvíka XV., kde měl kníže získat garance pro uznání pragmatické sankce.

Po vypuknutí válečného konfliktu s Pruskem přijal hodnost generála jízdy, v níž skvělým způsobem zasáhl do průběhu bitvy u Chotusic; statečností a znamenitými strategickými schopnostmi se osvědčil i v nadcházejících bitvách v Bavorsku. Po uzavření míru se na své náklady ujal razantní reorganizace zastaralého tereziánského

dělostřelectva, s nímž dosáhl skvělých výsledků v bitvách u Kolína, Vratislavi, Hochkirchu, Torgau a Svidnice. Postupem času byl kníže jmenován vrchním velitelem v Itálii a Uhrách, dvůr ho ovšem nepřestával pověřovat důležitými úkoly: v roce 1760 například doprovázel z Parmy budoucí manželku císaře Josefa II. Kníže proslul také jako kultivovaný mecenáš a podporovatel vznikající akademie. Mozaika tvořící jeho portrét představuje ve sbírkách českých hradů a zámků zcela unikátní dílo. Autorem portrétu je římský mozaikář Domenico Cerasoli, činný ve 2. polovině 18. století v dílně při chrámu sv. Petra ve Vatikánu. Od 60. let 18. století vytvářel především mozaiky s náboženskými náměty v římských kostelech podle starších a současných obrazových předloh.

*Domenico Cerasoli
(1739 Řím – po 1816 Řím),
mozaika, zlacené dřevo,
odlévaná a tepaná mosaz,
165,5×115 cm,
SZ Valtice, inv. č.: VA 640*

Pohled do obrazové sbírky

Pohledy do ideálních obrazových sbírek byly v 17. století oblíbeným námětem především u jihonizozemských malířů, mezi jejichž nejvýznamnější představitele patřil David II. Teniers (1610–1690). Malíři nezaznamenávali obvykle konkrétní obrazovou sbírku, ale zachytili ideální model barokní galerie aristokratického sběratele, poplatný dobovým estetickým kritériím a požadavkům uměleckých teorií na uspořádání obrazové kolekce. V Čechách spíš výjimečnému tématu „malovaných galerií“ se věnoval barokní malíř zátiší a žánrových scén Johann Michael

*Johann Michael Brettschneider
Po roce 1700, olejomalba,
plátno, 109×174,5 cm
SZ Jaroměřice nad Rokytnou,
inv. č.: JR 1269*

Brettschneider. Jeho obraz z původní sbírky Widmann-Sedlnických v zámku Luka nad Jihlavou zachycuje interiér galerie, který je souměrně komponován jako jeviště. Boční zdi jsou otevřeny vysokými okny. Na zrcadlové klenbě jsou vidět části tří malovaných obrazových polí s krajinnými scénami, které rámuje akantové rozvaliny. Malba v náběhu klenby rozvíjí monochromní figurální výjevy. Nástěnné dekorace pokračují také ve špaletách oken. Ve středu korunní římsy je namalována kartuše na purpurové drapérii, nad níž dvojice puttů přidržuje korunu. V medailonu, do něhož Brettschneider umístil svůj podpis, je zobrazena dvojice

mužů, z nichž jeden nese erb malířského cechu. Podlahu tvoří šachovnicová dlažba. V interiéru diskutují aristokraté, mezi nimiž pobíhají dva psi. Páže spěchá obsloužit sedící dvojici kavalírů rozmlouvajících s dámou. Celé plochy stěn od korunní římsy až po sokl pokrývá panelová instalace obrazů různých námětů a provenience. Malíř do svého obrazu nakomponoval 74 děl, adjustovaných podle dobové módy ve zlacených a černých rámech. Jednotlivá obrazová díla tvoří protějškové dvojice – compagnony, které jsou sestaveny symetricky podle ústřední vertikální osy na čelní stěně. Předlohou většiny zobrazených děl byly grafické listy reprodukcující díla vyhledávaných a oceňovaných malířů nebo jejich kompozice připomínající (Dürer, Guido Reni, Johann Heinrich Schönfeld, Salvator Rosa, Herman van Saftleven).

Alegorie zraku (Venuše a Amor v galerii obrazů, soch a starožitností)
Hendrick van Baalen,
olejomalba, plátno, 70 × 113 cm,
SZ Hluboká,
inv. č.: HL 958

*Frans Luycx, (kopie),
druhá polovina 17. století,
olejomalba, plátno,
110×90 cm, SZ Telč,
inv. č.: T 5617*

Portrét olomouckého biskupa Karla Liechtensteina-Castelkorna (1623–1695)

Biskup Karel Liechtenstein-Castelkorn (1611–1684) je považován za obnovitele Moravy a jako podporovatel a sběratel umění je řazený k osobnostem evropského významu.

Když nastoupil v roce 1664 na olomoucký biskupský stolec, bylo město z podstatné části zpusťované třicetiletou válkou a švédskou okupací. Zdevastovaná Olomouc ztratila status hlavního města Moravy, který se přesunul do Brna. Jeho působení je spojeno jak s obnovou náboženství, tak s horlivou stavební činností při obnově poničených biskupských sídel.

Přestavěl rezidence v Olomouci, Brně a ve Vyškově, věnoval se obnovám letního sídla na hradě Mírov. Velké stavební úsilí soustředil k rezidenčnímu městu olomouckých biskupů – Kroměříži, které po třicetileté válce zůstalo tak poničené, že je bylo nutné v podstatě znovu postavit. V Kroměříži byl v letech 1665 až 1698 vybudován reprezentativní zámek se zahradami, dále také budova piaristické koleje, ulice kanovnických domů a další stavby. Podporoval rekonstrukce válkou poničených klášterů a inicioval výstavbu nových poutních míst. Na stavebních úpravách rezidencí olomouckého biskupství se především podíleli vídeňští císařští architekti Philiberto Luchese (1606–1666) a Giovanni Pietro Tencalla (1629–1702). K tvorbě štukových dekorací a nástěnných maleb biskupské rezidence v Olomouci a Kroměříži byli přizváni původem severoitalský umělci v čele s malířem Carpophorem Tencallou (1623–1685), kterého malíř Joachim Sandrart označil za „obnovitele freskařství v Zalpi“. Zásadní sochařské a štukatéřské zakázky na zámku v Kroměříži (sala terrena, velký a biskupův trůnní sál) a v olomouckém paláci svěřil v závěru svého života sochaři Baldassaru Fontanovi (1661–1733), přinášejícímu na Moravu ohlas radikálního barokního sochařství Gian Lorenza Berniniho.

Jako poučený sběratel svoji soukromou obrazovou sbírku rozšiřoval nejen nákupy starších ucelených sbírek, o jejichž nabídkách k prodeji jej informovali četní umělečtí agenti ve Vídni a Itálii, ale i děl soudobých malířů (Carl Andreas Ruthart, Johann Heinrich Schönfeld, Hans de Jode aj.). Mnohé obrazy vznikly na biskupovu přímou objednávku

u vagantních umělců působících v biskupových službách (Paolo Pagani, Justus van Nypoort). Součástí obrazárny byla také řada kopií podle děl z císařské obrazárny ve Vídni, které si biskup nechával zhotovit. Nejvýznamnější akvizicí Karla Liechtensteina-Castelkorna bylo zakoupení kabinetu Bernarda a Franze Imstenraedů z Kolína nad Rýnem. Některé z obrazů pocházejících z této kolekce patří k nejzásadnějším uměleckým dílům v našich sbírkách a dodnes je lze vidět v kroměřížské obrazárně: Tizianův Apollo a Marsyas, Dvojportrét anglického krále Karla I. a jeho manželky Marie Henrietty od Anthonise van Dycka, zlomek rozměrného obrazu od Paola Veronese. Karel Liechtenstein-Castelkorn daroval svoji rozsáhlou obrazovou sbírku, patřící ve své době k nejpřednějším na Moravě, i knihovnu včetně svého majetku olomouckému biskupství.

Portrét muže s rukavicemi
Anthonis van Dyck, 1626–1631,
olejomalba, plátno, 84×62 cm,
vlastník: Arcibiskupství
olomoucké, správce: Muzeum
umění Olomouc – Arcidiecézní
muzeum v Kroměříži,
inv. č.: KE 3215, O 352

**David rozjímající
nad Goliášovou hlavou**
Artemisia Gentileschi,
po roce 1610, olejomalba,
plátno, 152,5 × 142 cm
vlastník: Arcibiskupství
olomoucké, správce: Muzeum
umění Olomouc – Arcidiecézní
muzeum v Kroměříži,
inv. č.: KE 1029, O 93

Venuše a Adonis

Bartholomeus Spranger, po roce 1607, olejomalba, plátno, 118×175 cm, SZ Duchcov, inv. č.: DH 8598001

Latona proměňuje sedláky v žáby

Annibale Carracci, 1588, olejomalba, plátno, 81×72 cm, vlastník: Arcibiskupství olomoucké, správce: Muzeum umění Olomouc – Arcidiecézní muzeum v Kroměříži, inv. č.: KE 3189, O 320

**Arkády
Květné zahrady v Kroměříži**

6. Rodové památníky a ikony snů o národní minulosti

Po osvíceneckých reformách císaře Josefa II. (* 1741, † 1790) a zrušení poddanství v revolučním roce 1848 se proměnil společensko-politický statut vlastníků zámeckých rezidencí. Šlechtic už nebyl pánem a vladařem, stal se především velkostatkářem. O co více ale ztrácela šlechta reálnou moc, o to intenzivněji si udržovala společenskou prestiž jinými formami. Kromě významných hospodářských a politických aktivit jí i nadále bylo vlastní specifické pojetí cti a vědomí zavazujících rodových i kulturních tradic, posilované soudobými projevy romantismu a historismu. Zámecká rezidence přitom hrála důležitou úlohu. Při její stavbě nebo renovaci měla prostřednictvím historizujících forem vyniknout především starobylost a důstojnost rodu. Za historizujícími fasádami se ale skrývaly moderně vybavené a pohodlné interiéry, odpovídající všem nárokům nastupující moderní doby. Inspirace přicházela především z konzervativní Anglie. Například hrabě František Arnošt Harrach zahájil po zkušenostech z opakovaných cest do Velké Británie v roce 1841 stavbu Hrádku u Nechanic v romantickém novogotickém slohu. Do základů novostavby vložil pamětní listinu s příznačným svoláním: *„Všemohoucí dej, aby tento zámek po mnohá staletí zářil jako sídlo přeslavného hraběcího harrachovského rodu, jenž se zrodil v šerém dávnověku z pravého českého pokolení; dej ... aby také budoucí ratolesti tohoto rodu po vzoru svých ušlechtilých předků v srdci uchovávaly zásady ctnosti, zbožnosti a lásky k Bohu a věrnost svému králi, aby se stále osvědčovaly jako spravedliví a dobrotiví páni a zástupci svých milovaných poddaných, aby stále milovaly čest a slávu českého lidu...“*

V podobném duchu obnovil o několik let později Alois Josef II. z Liechtensteinu zámek v Lednici a obdobně postupoval Jan Adolf II. Schwarzenberg při velkolepé romantické přestavbě zámku Hluboká. V tamější zámecké knihovně se dodnes nachází mimo jiné kniha Angličana Josepha Nashe, *Mansions of England in the old Time*, která je považována za nejdůležitější inspirační zdroj romantických novogotických zámků v českých zemích.

Starý Pernštejn (detail)
Karel Hynek Mácha,
1832, nebo 1833,
perokresba inkoustem, akvarel,
5,4×6,9 cm,
Památník národního písemnictví,
Praha

**Pohled do salonu kněžny
Eleonory**

1870, Josef Zenker
akvarel, papír, 26×33 cm,
SZ Hluboká,
inv. č.: HL 9934

Do centra zájmu se v průběhu 19. století dostávaly i staré středověké hrady a hradní zříceniny, které již dávno nebyly dějištěm významných událostí. Široké vrstvy lidí je ale během národního obrození vnímaly romanticky jako důvěrně známá místa, kulisy slavných starých příběhů a zdroj inspirace básníků a umělců. V mysli romantika i obrozence se vlast nacházela v rozvalinách stejně jako někdejší pevné hrady. Příznačný je v tomto smyslu nářek básníka Karla Hynka Máchy nad neutěšeným stavem slavného Karlštejna: „Karlův tejne, pevný hrade/ památníku reka zpustlý/ slávy stíne, slávy hrobko/ zašlá hvězdo, zhaslé slunce/ ó jak stojíš pustý pustý...“

Hrad Valečov

Karel Kramerius,
cestovní deník 1815,
perokresba, papír, 16×11 cm,
Památník národního písemnictví,
Praha

Současně ale staré hrady probouzely velmi silně národní vědomí – připomínaly doby, kdy byly živými svědky slavné historie. Hrad se stával jako památka zdrojem síly a hrdosti současníků i předmětem vlastivědného a posléze již také vědeckého poznání. V pozměněné podobě tak i nadále plnil svoji historickou funkci: chránil a bránil – chránil kontinuitu, bránil zapomenout.

**Portrét královny Viktorie,
panovnice Spojeného
království Velké Británie
a Irska a jejího manžela
prince Alberta**

*Alexander Melville
podle F. X. Winterhaltera, 1843,
olejomalba, plátno,
SZ Krásný Dvůr,
inv. č.: KD 786 a KD 784*

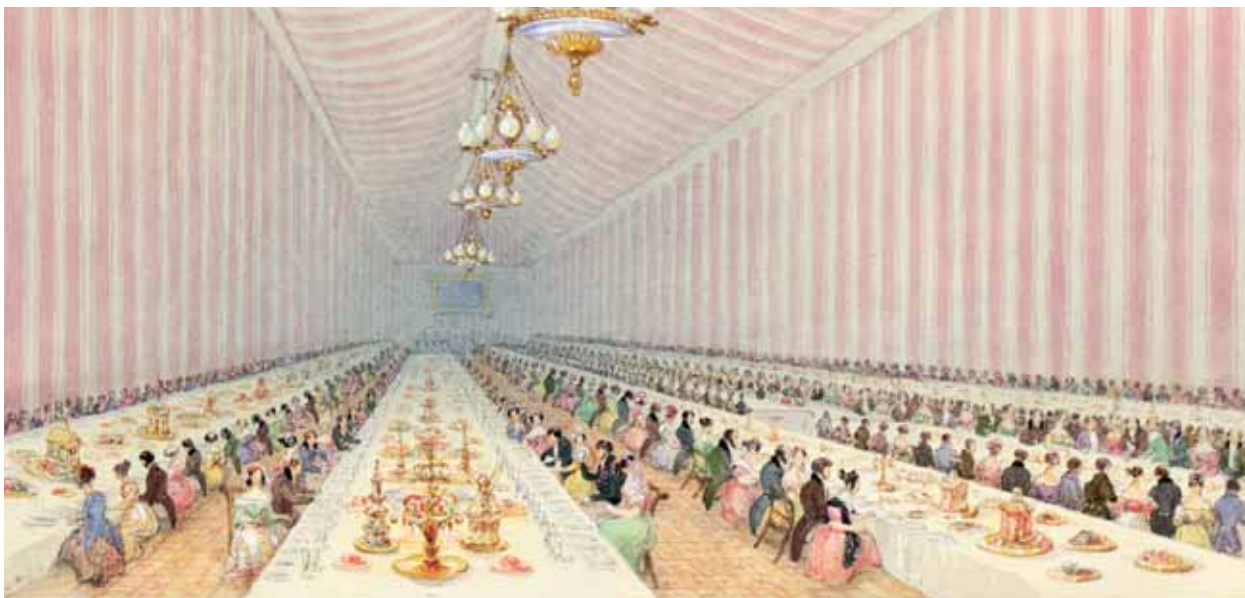
Anglické inspirace

Návrat ke starým slavným dobám aristokratického světa v podobě romantického historismu přinesl v 19. století do prostředí českých a moravských zámků první velkou inspiraci Anglií, jež se dotkla samotné architektury sídel i způsobu jejich dekorací a zařízení. Již dříve, koncem 18. století, zasáhl také zdejší zámecké areály z Anglie se šířící fenomén krajinařských, takzvaných anglických parků, jež nahrazovaly ornamentální francouzské zahrady doby baroka. Nyní však, a u okrasných zahradních staveb v těchto parcích nejdříve, byly zámecké budovy stavěny či přestavovány podle vzorů z ostrovního království, v duchu romantické gotiky či anglické renesance. Tyto inspirace byly zprostředkovány publikovanými díly Josepha Nashe a dalších autorů, nakupovanými do zámeckých knihoven. Také velká obliba romantických novel Sira Waltera Scotta či „středověkých, gotických“ románů Horace Walpola, Ann Radcliffové, E.T.A. Hoffmanna, někdy i s prvky hororového děje, se stala významným podnětem k romantickému návratu, revivalu, v architektuře i zařízení sídel. Jeho prvním počinem v samotné Anglii byla přestavba sídla Strawberry Hill slavného anglického spisovatele Horace Walpola, započatá již roku

1749. Anglie se stala oblíbeným cílem i pro aristokratické cestovatele a jejich cesty někdy i cíleně směřovaly na zámky, jež mohly být inspirací pro realizaci vlastních představ po návratu na jejich sídla v Čechách a na Moravě. V roce 1838 cestoval po Británii kníže Jan Adolf II. ze Schwarzenbergu se svou manželkou Eleonorou, rozenou kněžnou Liechtenstein. Kníže byl císařem pověřen reprezentováním habsburského dvora při korunovaci královny Viktorie. Po uspořádání velkolepé slavnosti na počest královniny korunovace v richmondském paláci Richmond Castle House se aristokratický pár vydal na cestu po Anglii, Walesu a Skotsku a navštívil mnohá historická sídla i zámky nově vystavěné ve stylu romantického historismu. V jejich doprovodu cestoval i stavební ředitel schwarzenberských panství Wilhelm Nevenhorst. V roce 1839 oznámili manželé svůj úmysl přestavět zámek Hluboká v duchu windsorské gotiky a tato přestavba pak byla realizována až do počátku 70. let. Také další knížecí rody přestavovaly své zámky v romantickém stylu, Liechtensteinové v Lednici, Auerspergové na Žlebech, Lichnovští v podobě Červeného zámku v Hradci nad Moravicí. Rohanové se obrátili k francouzským inspiracím při romantické přestavbě Sychrova. Starohrabata z Harrachu vystavěla na zelené louce zámek Hrádek u Nechanic a mnozí další je následovali.

**Pamětní kniha slavnosti
na počest korunovace
královny Viktorie,**

*organizované knížetem Janem
Adolfem II. ze Schwarzenbergu,
mimořádným ambasadorem
císaře, v paláci Castle House
v Richmondu, dne 23. 7. 1838,
dočasný jídelní sál,
George „Sidney“ Shepherd,
akvarel, 31×46 cm, SOA Třeboň,
pobočka Český Krumlov, Sběrka
alb Český Krumlov, kniha č. 67*

Anglická šlechtická sídla
(Mansions of England in the
olden time), Joseph Nash,
1839–1849, litografie,
knihovna SZ Hluboká

Zámek Hrádek u Nechanic
Jídelna v historizujícím stylu

Stříbrný kandelábrový svícen s alegorickými postavami – dar českých stavů hraběti Karlu Chotkovi

Stříbrný slavnostní kandelábrový svícen byl vytvořen jako dar českých stavů prezidentovi zemského gubernia a nejvyššímu pražskému purkrabí, hraběti Karlu Chotkovi. Hrabě se ve své dlouholeté funkci prezidenta Královského českého zemského gubernia, jak byl v této době oficiálně nazýván nejvyšší zemský místodržitel, mimořádně zasloužil o rozkvet země. Jako nejvyšší pražský purkrabí měl také velké zásluhy o zvelebení Prahy, podporoval i rozvoj Karlových Varů, Teplic, Mariánských a Františkových Lázní a dalších míst, rozvoj společenských institucí, průmyslu a ekonomiky, budování silnic a mostů, rozšíření paroplavby. Kandelábr, jehož několik částí bylo v minulosti ztraceno, zdobí alegorické postavy a putti, a původně i alegorie měst, zachována je postava zpodobňující Karlovy Vary. Dolní podstavec je dekorován erby 78 aristokratických rodů, jejichž darem tento umělecký artefakt byl. Dílo bylo zhotoveno pražským zlatníkem Ludwigem Fortnerem podle návrhů a modelů Christiana Aubera a Josefa Maxe. Bylo vzácně dochováno ve sbírkách zámku Velké Březno, částečně v rozloženém stavu, a v roce 1984–1985 restaurováno.

Rodinné stříbro

Předměty ze stříbra, někdy i zlaceného, stolní nádoby a náčiní, středověké stolní ozdoby, svícny a dekorativní umělecké artefakty byly po staletí součástí zámeckých sbírek. V dobách renesance a baroka bývaly vystavovány na otevřených příbornících v sálech, v předpokojích či v jídelnách. V zámeckých jídelnách přetrval tento zvyk na některých sídlech až do nejnovějších dob. Přední aristokratické paláce a venkovské rezidence mohly mít ve svých interiérech i výjimečné nábytkové kusy ze stříbra, určené k okázalému vystavování. Také stříbrné a zlaté sakrální předměty užívané při bohoslužbách v kaplích se uchovávaly na hradech a zámcích po celá staletí.

Přestože tyto předměty byly v těžkých dobách nejvíce ohroženy zničením za účelem získání hotovosti z drahého kovu a byly taveny, zachovaly se na českých a moravských zámcích velké soubory tohoto takzvaného rodinného

Stříbrný kandelábrový svícen
(detail)
Stephan Mayerhofer, 19. století,
stříbro, lití, cizelování a rytí,
137×70 cm,
SZ Velké Březno,
inv. č.: VB 523

**Rodinný stříbrný servis
s knížecím erbem**
Trauttmansdorffů – terina
Stephan Mayerhofer, 19. století,
stříbro, tepání a lisování,
39×13 cm,
SZ Horšovský Týn,
inv. č.: 6212 a

Stříbrný kandelábrový svícen
Stephan Mayerhofer, 19. století,
stříbro, lití, cizelování a rytí,
137×70 cm,
SZ Velké Březno,
inv. č.: VB 523

**Jan Adolf II.
ze Schwarzenbergu**

Charles Louis Philippot, 1852,
olejomalba, plátno, 71×90 cm,
SHZ Český Krumlov
inv. č.: CK 3871

stříbra až do konfiskací sídel ve 40. letech 20. století. Tehdy byly téměř ze všech hradů a zámků Čech a Moravy odvezeny stříbrné předměty, zejména dochované stolní náčiní, ale i šperky a další artefakty. Pouze na několika málo zámcích, jako byly například Hluboká nad Vltavou či Náměšť nad Oslavou, zůstaly tyto soubory zachovány. Tyto zámky využívali funkcionáři nového, tzv. lidově-demokratického státu, kteří tam při svých pobytech pořádali hostiny a stolovali na stříbře. Z ostatních sídel museli tehdejší správci a kasteláni předměty z drahých kovů odevzdat, zůstaly jen náhodně zachované kusy či některé pamětní předměty.

Podle písemného svědectví dr. Zdeňka Wirtha, které se zachovalo v archivním fondu Státní památkové správy, byly předměty z drahých kovů svázeny Národním pozemkovým fondem a ukládány v trezorech bank, spořitelni i v trezorech a trezorových místnostech Národní kulturní komise, později Státní památkové správy. Podle dokumentů byly některé vybrané předměty či drahé kameny postoupeny Národnímu muzeu, jiné Uměleckoprůmyslovému či Národnímu technickému muzeu. Mnoho předmětů prodal stát

Zámek Hluboká

Interiér ranního salónu

Artii, podniku zahraničního obchodu pro dovoz a vývoz (tj. prodej) kulturních statků. Předměty označené rodovými znaky či monogramy však zástupci Artie odmítali, neboť podle nich „by bylo možno zjistit vlastníka“ a vyletování znaků bez poškození nebylo možné. Proto byly pak tyto cennosti roztaveny, jak dokládá například dokument z Národního podniku Kovohutě Vestec z roku 1963.

Zámek Hluboká

Hlavní průčelí

Kostým Vincenze z Auerspergu
druhá polovina 19. století,
hedvábní, samet, výška 92 cm,
SZ Žleby
inv. č.: ZL 11920

Kostýmní a karuselové hry doby historického romantismu

Spolu s přestavbami a novostavbami zámeckých sídel, které inspirovaly doby středověkých rytířů či renesančních trubadúrů, se stylizace dotkla i společenského života majitelů hradů a zámků. Velké oblibě se těšily kostýmní slavnosti, v nichž se společnost mohla přeměnit na dámy, rytíře a kavalíry dávných dob a připodobnit se hrdinům a hrdinkám romantických novel Horace Walpola a dalších autorů, jejichž knihy byly pořizovány do zámeckých knihoven. Po vzoru žánrových výjevů z pohledů na exteriéry a interiéry hradů a zámků od Josepha Nashe, kde do historizujícího prostoru patřily postavy v dobovém oděvu, nechávali si majitelé zámků Žleby, Hrádku u Nechanic i jiných sídel šít kostýmy, v nichž pak byli portrétováni a účastnili se zámeckých slavností. První historické fotografické techniky

**Wilhelmine, kněžna
z Auerspergu,
rozená Colloredo-Mansfeld,
manželka knížete Vincenze
v renesančním oděvu**
Karel Svoboda, 40. léta 19. století,
olejomalba, plátno,
14×19 cm,
SZ Žleby,
inv. č.: ZL 6682a

zachytily i „živé obrazy“, při nichž aristokratická společnost v těchto romantických oděvech pózovala fotografům.

Také karuselé hry, což byly jezdecké slavnosti a přehlídky s dávnou tradicí, opět zaznamenaly velký počet příznivců. Jak řad starobylé aristokracie, tak mezi příslušníky nově nobilitovaných rodin. Těm dával styl obrazející se k dávným slavným časům možnost prostřednictvím historismu doplnit, čeho se v rodokmenu nedostávalo.

Velké karuselé slavnosti v pestrých historických kostýmech pro jezdce či jezdkyne i koně byly nákladnou záležitostí. I zde mohli příslušníci nové, často velmi zámožné, šlechty vyniknout a podpořit je finančně. Také od představitelů nejvyšších kruhů, knížecích rodin a od aristokratů v nejvyšších zemských úradech se očekával významný peněžní příspěvek na takovouto událost. Pokud se karusel nekonal pouze v některé z velkých jízdáren, jakými disponoval například pražský Valdštejnský palác, ale byl pořádán v exteriéru, mohly se jej účastnit i stovky dalších diváků. Takový byl i První zemský karusel na Staroměstském

Vincenz, kníže z Auerspergu, v oděvu kavalíra – vojáka z doby 30leté války

Josef Neugebauer, 1861, olejomalba, plátno, 73×103 cm, SZ Žleby, inv. č.: ZL 5561

náměstí v Praze v únoru roku 1804, pořádaný nejvyšším pražským purkrabím, hrabětem Janem Rudolfem Chotkem. Na tento karusel spojený s večerním balem pro vybranou společnost byly psány i oslavné básně a přihlíželo mu publikum složené z aristokratických kruhů, Pražanů a návštěvníků města.

Kostýmní historický maškarní bál na zámku Žleby, 10. ledna 1850

Terezie Gabrielle Windisch-Grätz, 1850, akvarel na papírovém kartonu, SZ Žleby, inv. č.: ZL 8382

Veduty

K reprezentaci panovnického dvora stejně jako vysoké šlechty patřilo zobrazování velkých majetků – hradů, zámků, zemských statků nebo celých panství. Velmi rozšířené bylo zobrazování barokních zahrad z ptačí perspektivy, protože tak víc vynikalo složité členění zahrady. Stavby, které v zahradách stály, byly zpočátku zachycovány pouze schematicky.

Velkoplošné obrazy měly své místo v přijímacích salonech, kde zaplňovaly velké části stěn. S přibývajícím majetkem a výstavbou nových sídel však sály přestávaly stačit, a proto se majetkové veduty zmenšovaly. Prezence rostoucího bohatství jen v přijímacích salonech už nestačila, bylo nutné šířit povědomost o významu rodu pomocí jiných médií. K tomu se výborně hodila rytina a pro přehlednost výjevu bylo nutné zmenšovat i předlohy. Majetkové veduty se šířily prostřednictvím tematicky zaměřených souborů nejen mezi šlechtou, ale i mezi vzdělanci z řad bohatnoucích měšťanů.

Osvícenství přineslo na majetkovou vedutu nový náhled. Již nebyla důležitá jen stavba samotná, ale její zakomponování do krajiny. Objevování krajiny koncem 18. a v první polovině 19. století se projevilo ve změně kompozice. Důraz již nebyl kladen jen na stavbu samotnou, a tudíž na jejího stavebníka, ale obraz měl zachytit okolní přírodu a její proměny. Veduta se stala médiem, které informovalo o kráse přírody, vyzývalo k prozkoumání zobrazované krajiny a informovalo o její slavné historii. Stala se pohledem na krajinu.

Mezi nejvýznamnější dokumentátory různých podob krajiny patřil na přelomu 18. a 19. století malíř Ferdinand Runk. Pro Runka se majetková veduta stala celoživotním úkolem, nejdříve ve službách knížat Josefa a Arnošta Schwarzenbergových, potom pro knížete Johanna z Liechtensteinu a nakonec pro mladší generaci schwarzenberských princů. Na rozdíl od svých malířských kolegů, jako byli například Josef Bergler, Ludvík Kohl, Christian Brand nebo Karel Postl, se Runk výhradně zabýval krajinou s jejími geografickými i klimatickými proměnami. Svou láskou ke krajině, k objevování stále nových motivů i malířských stylů ovlivnil Ferdinand Runk řadu mladších následovníků a okouzlení krajinou přenesl i na své žáky ze šlechtických kruhů.

Rodokmen Schwarzenbergů s vyobrazením rodových rezidencí

Autorství neurčeno, 3. čtvrtina 19. století, olejomalba na dřevě, 97×71 cm, SHZ Český Krumlov, inv. č.: CK 1301

Pohled na město Vimperk

Ferdinand Runk, po roce 1803, kvaš, karton 66×44 cm, SHZ Český Krumlov, inv. č.: CK 4047

Buquoyský archiv

V roce 1794 nechal Jan Nepomuk Buquoy zvýšit vstupní věž hradu v Nových Hradech. V následujícím století vznikl v těchto prostorách buquoyský archiv s rodovou pamětní síní, především k oslavě zakladatele české větve buquoyského rodu Karla Bonaventury. Archiv byl v průběhu let doplňován množstvím dalších památek, rodokmenů a důležitých rodových listin.

Rodinný archiv Buquoyů
Friedrich Ströbel, 1847,
kvaš, papír, 37×50 cm
SZ Nové Hradky,
inv. č.: NY 423

V centru místnosti stojí na vysokém podstavci postava v plné plátové zbroji, kterou podle rodové legendy obdržel Karel Bonaventura od císaře Ferdinanda II. za vítězství na Bílé hoře. Ve skutečnosti je to ale romantický kompilát z několika starších zbrojí, sjednocený dekorem z plátkového zlata. Na kyrsu je zachycen motiv zázračného buquoyského palladia při bitvě na Bílé hoře a klečící postava císaře Ferdinanda II. Součástí kompletu je také štít a halapartna. Ve vitrínách po obou stranách zbroje jsou uloženy památky na císařského generalissima. V pravé vitríně je schránka s košilí zbrocenou krví, ve které Buquoy zemřel v roce 1621 během bitvy u Nových Zámků, na podušce pod ní jsou klíče, které byly

generálovi odevzdány podrobenými městy. V levé vitríně jsou uloženy generálovy rukavice, obrázek zachycující všechna jeho smrtelná zranění a medailon s jeho podobiznou. Na rukavicích leží skříňka s medailony řezanými do slonové kosti s portrétem prvního knížete tohoto rodu Karla Filipa. V okenní nise vlevo je v rámu rozložený hedvábný praporec, který byl pořízen po bitvě u Záblatí. Ve vedlejší okenní nise jsou portréty španělské infantky Isabely a jejího manžela Albrechta Habsburského, místodržitelů Nizozemí.

Rodový archiv doplňují portréty generalissima Karla Bonaventury, jeho manželky Marie Magdalény a dalších členů rodu. Buquoyský archiv byl rekonstruován podle historických fotografií a akvarelů Bedřicha Ströbela z roku 1847, které zachycují původní vzhled archivu i nejcennější předměty v něm uložené. Některé z nich se do dnešní doby nedochovaly – například Mariánský obraz, Řád zlatého rouna nebo Buquoysův vojevůdcovský palcát. Ostatní předměty byly po pečlivém dohledání a restaurování postupně vráceny na své místo.

Jáchym Ondřej Šlik se loučí se svými syny před popravou na Staroměstském náměstí v Praze 21. června 1621

Historickou scénu připomínající dávného slavného předka rodu ztvárnil pro šlikovskou galerii zámku Kopidlno pozdější profesor a ředitel pražské Akademie výtvarných umění Emanuel Rom, který pro Šliky pracoval a je také autorem oltářního obrazu v kostele sv. Jakuba v Kopidlně. Dílo vzniklo v pohnutém roce 1849, kdy majitel rodových panství i zámku Kopidlno, hrabě František Jindřich Šlik, hrdina z bitvy od Lipska, právě vedl v čele habsburského vojska boje proti povstalcům v Uhrách. Šlikové památku na Jáchyma Ondřeje Šlika, jenž skončil svůj život při staroměstské exekuci rozhodnutím habsburského císaře Ferdinanda II., pietně uchovávali. V rodinné hrobce na Veliši u Jičina byla ve skleněné schránce uchovávána lebka, kterou rodina přepisovala Jáchymu Ondřeji Šlikovi.

*Emanuel Rom, 1849,
olejomalba, plátno, 135×180 cm,
SZ Hrubý Rohozec,
inv. č.: HR 1866*

A. Clarot, 1836,
olejomalba, plátno, 135×108 cm,
Hrad Český Šternberk,
soukromá sbírka

Kašpar Sternberg (1761–1838), zakladatel Vlasteneckého (Národního) muzea v Praze

Majitelé zámeckých rezidencí se často angažovali ve veřejném životě a zámecké knihovny, umělecké nebo přírodovědné sbírky vytvořily díky aktivitám svých majitelů v řadě případů základy moderních veřejných vědeckých nebo kulturních institucí.

Kašpar Maria Sternberg vystudoval filozofii na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze a poté teologii v Řezně. Tam vstoupil do nově vzniklé Botanické společnosti a brzy se zařadil k předním znalcům botaniky. V Řezně byla podle jeho projektu založena Akademie věd, inicioval založení zdejší botanické zahrady. V r. 1808 se po smrti bratra Jáchyma stal posledním mužským potomkem rodové linie, vrátil se proto do Čech, aby převzal správu majetku. V Čechách se usadil na panství Radnice, kde přestavěl a upravil zámek Březina, při kterém vznikla botanická zahrada, skleníky a rozsáhlý anglický park s řadou cizokrajných dřevin. Kašpar Maria se intenzivně zajímal o studium zkamenělých rostlin a zpracoval na toto téma rozsáhlou monografii, která tvoří základ vědeckého názvosloví pravěkých rostlin. Jeho sbírky nerostů, zkamenělin a knihovna se staly základem sbírek Vlasteneckého muzea založeného z iniciativy Kašpara a dalších osvícenských šlechticů v r. 1818. Muzeu věnoval Kašpar i značnou finanční částku a zároveň mu pro počátek činnosti propůjčil prostory Šternberského paláce na Hradčanech.

Felix Schwarzenberg
(1800–1852)
Franz Schrotzberg,
před rokem 1850,
olejomalba, plátno, 241×138 cm,
SHZ Český Krumlov,
inv. č.: CK 3872

Spolupracoval s Johannem Wolfgangem Goethem na průzkumech Komorní hůrky u Chebu či Joachimem Barrandem, se kterým ho spojoval zájem o nálezy trilobitů.

Z úcty k zásluhám Kašpara Sternberga o vznik Vlasteneckého muzea bylo na fasádě nově postavené muzejní budovy na Václavském náměstí umístěno mezi 72 jmen nejvýznamnějších osobností českých dějin i jméno Kašpara Sternberga. Historik F. Palacký napsal o Kašparovi a jeho bratrovi : „... po celý věk lidský stávali v čele toho, cokoliv se podnikalo v Čechách ku podpoře vědy a umění.“

Ferdinand Trauttmansdorff a řády knížat z Trauttmansdorffu

Ferdinand Trauttmansdorff působil v diplomatických službách Habsburků zejména ve Francii a Nizozemí. Za Františka I. se stal státním a konferenčním ministrem. Z titulu své funkce se zabýval zahraničními záležitostmi, byl pověřen organizací Vídeňského kongresu v letech 1814-1815, který byl svolán za účelem vyřešení poměrů

Ferdinand Trauttmansdorff
(1749–1827)
Neznámý autor, olejomalba,
plátno, 70×90 cm,
SHZ Horšovský Týn,
inv. č.: HT 433a/01

Řád sv. Huberta
průměr 9 cm,
SHZ Horšovský Týn,
inv. č.: HT 6938

v Evropě po napoleonských válkách. V roce 1789 získal Řád zlatého rouna a roku 1805 mu byl udělen dědičný český knížecí titul.

S osobou Ferdinanda Trauttmansdorffa je spojena i podstatná část řádů, řadových hvězd a vyznamenání zachovaných dodnes na zámku v Horšovském Týně.

Jedná se například o hvězdu k velkokříži uherského řádu sv. Štěpána, hvězdu napoleonského Řádu čestné legie, hvězdu velkokříže královského bourbonského Řádu čestné legie, které za svého života obdržel.

Napoleonský Řád čestné legie
průměr 9 cm,
SHZ Horšovský Týn,
inv. č.: HT 6951

7. Moderní život ve starých kulisách aneb Pokrok nezastavíš

Po historizujících a romantických úpravách zámeckých areálů kolem poloviny 19. století se v následujících desetiletích stále více prosazoval trend modernizace zámků. Kolem roku 1885 tak například hrabě Chotek přestavěl a modernizoval zámek ve Velkém Březně a o několik let později Valdštejnové obnovili zámek ve Stránově podle projektu profesora Josefa Schulze. Zámecké rezidence si zakupovaly a ke svému obrazu přizpůsobovaly také vynikající osobnosti z oblasti podnikání a veřejného života, jako byl například proslulý český architekt, stavební podnikatel, politik a mecenáš Josef Hlávka. Ten v letech 1886–1887 rekonstruoval zámek Lužany v Plzeňském kraji a učinil z něj místo setkávání předních osobností kulturních, vědeckých i politických kruhů. Jedním z nich byl i skladatel Antonín Dvořák, který pro zámeckou kapli zkomponoval pozoruhodné hudební dílo známé jako Lužanská mše.

Z reprezentačních a vlasteneckých důvodů zakoupili severočestí textilní průmyslníci Bartoňovi z Dobenína zchátralý zámek v Novém Městě nad Metují, který nechali po roce 1909 přestavět architektky české moderny Dušanem Jurkovičem a Pavlem Janákem. O motivaci čerstvě nobilitovaných majitelů dodnes svědčí nápis na rekonstruovaném portálu zámku, který uvádí, že zámek ovládali v minulosti cizinci a „Josef a Cyril Bartoňové jej Čechům znovu získali a k nové slávě pozdvihli“.

Díky rychlému vývoji vědy a techniky se zvyšovala také kvalita technického vybavení zámků. Například v zámeckém mlýně v Jindřichově Hradci zřídili Černínové v roce 1887 elektrárnu s elektrodynamickými stroji proslulého českého technika a vynálezce Františka Křížka, která poté vyráběla a dodávala proud zámku i městu na osvětlování ulic a bytů. V letech 1901–1903 se odehrála kompletní elektrifikace zámku Lednice. Náročnou zakázku tehdy získala firma Siemens Schuckert, která elektrifikaci vyprojektovala a dodala také veškeré elektroinstalační komponenty. Nedlouho poté, v roce 1910, přistoupili k elektrifikaci také Haugwitzové na zámku v Náměšti nad Oslavou a v rychlém sledu následovaly i další významné zámky.

Elektrifikované zámky byly poté vybavovány telefony, elektrickými výtahy a další moderní technikou. Na zámcích

**Vysavač prachu „ATOM“
s ručním pohonem**

S. Mestitz & Fils, Raudnitz,
kolem roku 1900,
66×102 cm,
SZ Hluboká,
inv. č.: HL 7968

**Orientální Koberec Selendi
se vzorem čintamani**

Selendi u anatólského Usaku,
2. polovina 16. století,
vlna, 484×257 cm,
SZ Hluboká,
inv. č. HL 26535

Velká jídelna zámku Hluboká,
podle návrhu architekta Jana
Kouly z roku 1908

**Oblouková lampa
Františka Křížíka**
po roce 1909, ocel, mosaz,
40×140 cm,
SZ Hluboká,
inv. č. : HL 12801

zněla hudba z gramofonů a později z rádií, objevily se první filmové záznamy rodinných aktivit. Panské kočáry a koňská spřežení na zámcích začaly stále častěji nahrazovat luxusní automobily.

Automobil Benz 16/40 Karla V. ze Schwarzenbergu

Automobil Benz 16/40 o objemu 3,5 litru a výkonu 40 koní. Luxusní, vodou chlazený čtyřválec s karburátorem Zenith s elektrovýbavou Bosch doplňovaly dvě acetylenové lampy. Vůz si objednal Karel V. ze Schwarzenbergu v roce 1913 u dovozce automobilů Sichrovského z Prahy v ceně 12 000 korun. Karel se po obdržení řidičského průkazu

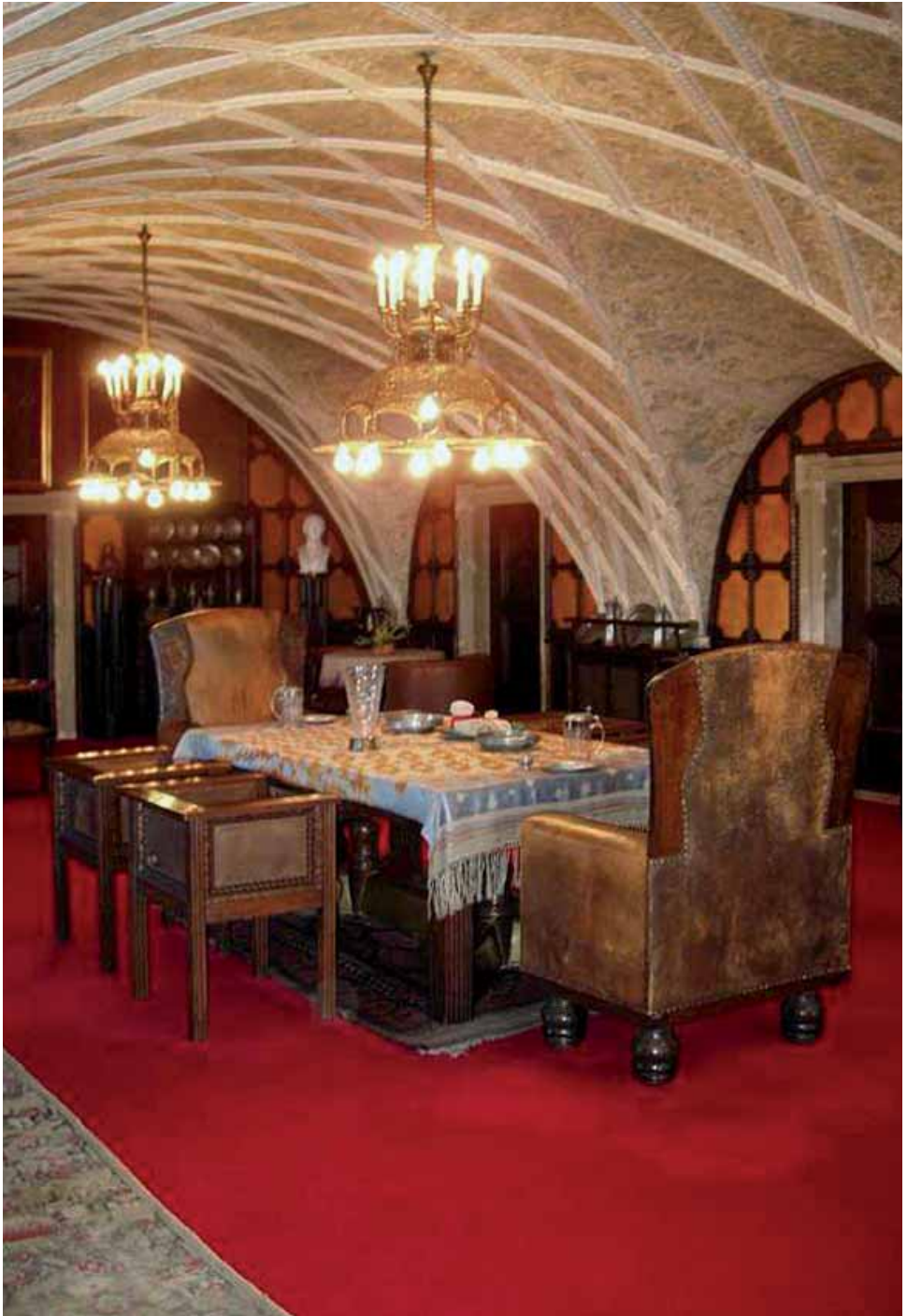

nechal zapsat do Českého klubu automobilistů. Brzy po vyhlášení mobilizace narukoval jako nadporučík hulánů rakousko-uherské armády začátkem srpna 1914 do války. S automobilem a s osobním řidičem se stal součástí jednotek Autocorps rakousko-uherské armády a byl přesunut na srbskou frontu. Dostal se i do blízkosti bojové linie a auto bylo lehce poškozeno střelbou. Koncem srpna onemocněl úplavicí a 6. září 1914 jí podlehl. Automobil byl společně s tělem majitele převezen na zámek Orlík. Po znárodnění orlického zámku se vůz dostal do správy Národní kulturní komise, která ho předala roku 1953 Národnímu technickému muzeu. Vnuk původního majitele pan Karel VII. Schwarzenberg přes svůj nezpochybnitelný zákonný nárok na vrácení vozu nepožádal v rámci restitucí o jeho vydání a ponechal automobil ve sbírkách NTM.

Karel V. ze Schwarzenbergu
Konstantin Stuchlík, 1912,
olejomalba, plátno, 80×60 cm,
soukromá sbírka
Karla VII. Schwarzenberga,
Schwarzenberský zámek Orlík

Umělecká výzdoba zámku Nové Město nad Metují

Na umělecké výzdobě zámku Nové Město nad Metují se podíleli i František Kysela, textilní výtvarnice Marie Teinitzerová a sochařka Helena Johnová. Pro zámek bylo nakoupeno mnoho významných děl českých i zahraničních umělců své doby. Bartoňové se s řadou těchto osobností přátelili, akvizice jejich děl byla pro umělce významnou mecenášskou podporou.

Mezi umělce, s nimiž členy rodiny Bartoňů z Dobenína pojily blízké vztahy, patřila i Helena Johnová, sochařka a později profesorka Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze, zakladatelka ateliéru keramiky a členka uměleckého družstva Artěl. Helena Johnová vytvořila pro rodinu Bartoňů dekorace zámecké zimní zahrady, ve sbírkách zámku je uchovávána rozsáhlá kolekce jejího díla. Podporována svými mecenáši – majiteli Nového Města nad Metují, na zámku často i dlouhodobě pobývala, v areálu zámku v Domě lesní správy pro ni postavili keramickou pec.

Portrét mladé ženy (Flora)

Helena Johnová, 2. až 3. dekáda 20. století,
keramika – pórovina s glazurou,
výška 70 cm,
Zámek Nové Město nad Metují,
soukromá sbírka
rodiny Bartoň–Dobenín,
inv. č.: 1793

Hrad Karlštejn

Otakar Nejedlý,
počátek 20. století,
olejomalba, plátno, 74×90 cm,
Zámek Nové Město nad Metují,
soukromá sbírka
rodiny Bartoň–Dobenín,
inv. č.: 1223

Žebrová síň zámku Nové Město nad Metují

podle návrhu architekta
Dušana Jurkoviče

Oskar Kokoschka, 1914
Olejomalba, plátno, 72×110 cm,
SZ Hradec nad Moravicí,
inv. č.: HM 922

Portrét Mechtildy Lichnovské a neznámého muže

Portrét muže zaslal roku 1914 nakladatel Kurt Wolff kněžně Mechtildě Lichnovské do Londýna, kde pobývala v čase diplomatické mise svého manžela Karla Maxmiliána

Oskar Kokoschka, 1916
Olejomalba, plátno, 110×85 cm,
SZ Hradec nad Moravicí,
inv. č. HM 921

Lichnovského, se slovy: „Mám nesmírnou radost, že bude v Londýně, u Vaší Milosti, v tomto krásném místě, na stěnách, v tak dobré společnosti.“ V roce 1916 vytvořil Oskar Kokoschka portrét i Mechtildě Lichnovské (1879–1958). S kněžnou Mechtildou, jež sama byla spisovatelkou a udržovala kontakty s umělci výtvarné i literární moderny, se seznámil v Berlíně, v okruhu časopisu Der Sturm. Portréty se staly součástí sbírek zámku Hradec nad Moravicí, jehož majitelem byl Karel Maxmilián Lichnovský, dědičný člen pruské panské sněmovny a německý vyslanec v Londýně.

Zámek Hradec nad Moravicí
pohled na Bílou věž

Přeji si, aby třetí nádvoří bylo řádně upraveno a ozdobeno monolithem /částí objednaného prasklého monolithu.

V zahradách hradních přeji si míti glyptotheku a Vysokou školu zahradnickou.

III. Svou poslední vůlí pověřuji profesora Plečníka, aby určil kde mám být pochován a postavil mně jednoduchý náhrobek. Ustupuji před ohledy politickými; moje vůle by byla, abych odpočíval s ženou a členy rodiny.

Smysl těchto požadavků je, Hrad učinit sídlem presidenta demokratického; celá úprava Hradu zvenčí a uvnitř musí být prostou, ale umělecky ušlechtilou, symbolisující ideu státní samostatnosti a demokracie. V témž duchu musí blízké okolí Hradu být regulováno. Národ pohlíží na Hrad jak na věc národní a proto přeměně Hradu, koncipovaného a provedeného monarchicky, v Hrad demokratický musí být věnována pozornost nejen presidentů, nýbrž také vlády.

Lešy 20/4 '25.

V. S. M.

8. Prameny dějin, cíle putování, národní i globální monumenty

Dějinné zvraty během 20. století proměnily také někdejší funkce a společenský význam hradů a zámků. Pražský hrad se po vzniku demokratického československého státu v roce 1918 stal sídlem prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Jeho záměrem bylo změnit někdejší královskou rezidenci na „Hrad demokratický“ a přetvořit ji v národní památku. V roce 1920 prezident veřejně oznámil, že má „často příležitost vidět, s jakou pietou a láskou přichází lid na Hrad, dychtiv poznat naši tisíciletou kamennou historii. Proto jsem učinil opatření, aby se z Hradu vhodnými opravami a odkrytím jeho rozmanitých historických složek stal důstojný pomník našich dějin. Jen tehdy dorosteme, budeme-li mít úctu a pochopení pro odkazy naší bohaté kulturní minulosti a budeme-li ji pečlivě chránit“.

Osudy mnoha dalších hradů a zámků byly ale v následujících desetiletích složitější. V důsledku pozemkové reformy po roce 1920, po konfiskaci majetku „Němců, Maďarů a zrádců českého a slovenského národa“ po druhé světové válce a následkem komunistického převratu v únoru 1948 se postupně ocitlo v majetku státu přibližně 1500 hradů a zámků včetně jejich vnitřního vybavení. Ty nejcennější měly být zpřístupněny veřejnosti jako muzea a kulturní památky. V dalších letech se ale nepodařilo zajistit potřebnou ochranu a údržbu zestátněných památek, jejich stav se zhoršoval a prezentace veřejnosti byla v době socialismu (1948–1989) často silně ideologizovaná. Například v úvodu oficiálního průvodce po státních hradech a zámcích z roku 1951 se píše: „Vážení přítomní, po vítězství slavné Rudé armády v roce 1945 a po vítězství únorovém v roce 1948 byla u nás navždy odstraněna příživnická kasta, bývalá šlechta. Změnila se od základů tvářnost našeho státu, ... hrdiny se u nás stávají budovatelé socialismu, dělníci a rolníci, úderníci atd. ... Po feudální šlechtě zdědili jsme jejich sídliště, zámky a hrady, naplněné hodnotami vysoké umělecké a kulturní úrovně zašlých staletí...“

Teprve po roce 1989 se mohla rozvinout svobodná diskuse o významu hradů a zámků v demokratické společnosti. Celkem 200 z nich má v současné době statut národních kulturních památek a 7 nejcennějších bylo v 90. letech

Busta T. G. Masaryka

Bohumil Kafka, 2.–3. dekáda
20. století, bronz, 62×42×35 cm,
Zámek Nové Město nad Metují,
soukromá sbírka
rodiny Bartoň-Dobenín,
inv. č.: 2348

**Část závěti prezidenta
T. G. Masaryka**

týkající se Pražského hradu, 1925
Pozůstalost architekta
Josipa Plečnika,
Muzeum Lublaň

20. století přijato pro jejich „výjimečnou světovou hodnotu z hlediska dějin, umění či vědy“ do prestižního souboru památek světového dědictví UNESCO (Praha, Český Krumlov, Telč, Litomyšl, Lednice, Valtice, Kroměříž). Hradů a zámků jsou předmětem vědeckého i laického zájmu a dějištěm kulturních i státně reprezentačních událostí. Prohlídkové trasy 90 státních hradů a zámků ve správě Národního památkového ústavu navštívilo za posledních 25 let přibližně 100 milionů domácích i zahraničních návštěvníků a přibližně stejný počet lidí se v zámeckých a hradních areálech zúčastnil dalších kulturních a společenských akcí. Lidé z domova i z celého světa se i nadále „těší“ z krásy a „slávy“ hradů a zámků, jinak řečeno, Hrad nebo Zámek je i po více než tisíci letech kontinuálního vývoje svým způsobem zdrojem „Slávy“ a „Útěchy“, jak ve starém mýtu předpověděla bájná prorokyně Libuše.

**Stůl a křesla
z veliké pracovny prezidenta
České republiky**

Josip Plečnik, 1926
sbírky Pražského hradu

Portrét Karla a Maxe von Coudenhove

Dvojportrét zachycuje bratry Karla a Maxe von Coudenhove jakožto významné a vysoce postavené rakouské úředníky s panoramatem Pražského hradu a Karlova mostu a bustou císaře Františka Josefa I.. Stojící Karel Maria Coudenhove (1855–1913) se po studiu práv věnoval politické kariéře a v letech 1896–1911 působil ve funkci místodržícího v Čechách. Jeho bratr Max Julius (1856–1928) se stal roku 1915 posledním rakouským místodržícím v Čechách před rozpadem Rakousko – Uherska a připravoval v této době korunovaci rakouského císaře Karla I. českým králem.

Obraz pochází z rozsáhlé portrétní galerie rodu Coudenhove, která vznikla pro hlavní sál zámku Poběžovice (Ronsperg), rodinného sídla české linie Coudenhove Kalergi. Součástí galerie byly především obrazy malované v první polovině 20. století Josefem Adolfem Langem a Alfrédem Offnerem (1879 –1947), vídeňským malířem a designerem, ale také autorem litografií pro Červený kříž.

Alfréd Offner, 1935,
olejomalba, plátno, 195×244 cm,
SHZ Horšovský Týn,
inv. č.: HT 4885

Z české rodové linie Coudenhove Kalergi pocházel i další významný politik Richard Mikuláš Coudenhove-Kalergi, který ve své knize Panevropa položil základ evropského svazu zemí a této myšlence se věnoval až do své smrti v roce 1972.

**HRADY
ZÁMKY A TVRZE
KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.**

POPISUJE
AUGUST SEDLAČEK,
C. K. KONSERVÁTOR A GYMNASIJNÍ PROFESSOR

ILUSTRUJE
KAREL V. LIEBSCHER.

DÍL PRVNÍ

V PRAZE
VYTIŠKÁRNO
1882.

**HRADY
ZÁMKY A TVRZE
ČESKÉHO
I.**

August Sedláček, zakladatel české moderní kastelologie – vědy o hradech

Portrét Augusta Sedláčka

Ludvík Kuba, 1925,
olejomalba, plátno, 64×50 cm,
Prácheňské muzeum v Písku,
inv. č.: VU 1776

Narodil se 28. srpna 1843 v Mladé Vožici a maturoval na gymnáziu v Písku v roce 1863. V letech 1863–1867 studoval na filozofické fakultě v Praze. Poté působil jako středoškolský profesor, po roce 1899 odešel do penze a přestěhoval se do Písku, kde pracoval jako městský archivář. Zemřel v roce 1926.

Sedláček zpracoval řadu historických témat, především je ale autorem monumentálního patnáctisvazkového díla Hradů, zámky a tvrze Království českého, na němž pracoval přes dvacet let. První vydání Sedláčkových hradů a zámků vycházelo postupně v letech 1880–1927. Při práci v archivech shromáždil obrovské množství poznámkového materiálu. Jen genealogická a topografická kartotéka má přes 400 000 listků.

Sedláčkovy dílo tvoří dodnes základní kámen historického studia hradů. Navazují na něj všichni moderní badatelé a s neutuchajícím zájmem se k němu i v současné době obrací laičtí milovníci a návštěvníci hradů a zámků.

August Sedláček s manželkou

Neznámý fotograf, 1923,
z fotodokumentace
Prácheňského muzea v Písku

EPILOG

Co šeptá anděl z hradu Karlštejn?

V jednom ze svých projevů řekl český prezident **Václav** Klaus, že gesta jeho předchůdce v prezidentském úřadu **Václava** Havla vyvolávala diskusi a uváděla věci do pohybu. Známe je například jeho gesto, jak se pokouší zaslechnout něco z toho, co šeptá anděl evangelistovi Matoušovi na obraze z hradu Karlštejn. Co asi anděl šeptá? Co z toho mohl slyšet **Václav** Havel? A je možné se pokoušet něco z toho zaslechnout právě zde na Pražském hradě?

Možná ano. Před téměř tisíci lety se v místech, kde se dnes rozhlíží návštěvník této výstavy, procházel učený kněz Kosmas (* asi 1045, † 1125), podle svých vlastních slov „*sloužící Bohu a svatému **Václavu***“, jinak činný jako kanovník a později děkan zdejšího hradního chrámu sv. Víta, **Vojtěcha** a **Václava**. Kosmas se tehdy rozhodl zaznamenat historii své země. Pokusil se přitom vedle prostého popisu událostí postihnout i jejich vnitřní smysl a směřování – hledal, a možná i záměrně tvořil to, co bychom mohli nazvat filozofii českých dějin. Pražský hrad v ní měl hrát zásadní úlohu. Podle obrazné věštby kněžny Libuše, pronesené „*před mužem Přemyslem a staršími z lidu*“, se měl Hrad stát svému lidu zdrojem Slávy a místem Útěchy, tj. měl být spojován s životem a odkazem budoucích hrdinů – přemyslovského knížete **Václava** (Větší sláva) a kněze **Vojtěcha** (Voje útěcha).

O několik století později opanoval Pražský hrad jiný vladař, v jehož žilách se spojila krev českých Přemyslovců a evropských Lucemburků. Pokřtěn byl jménem **Václav** a jako panovník přijal jméno Karel IV. (* 1316, † 1378). Ten, více než jeho předchůdci, přemýšlel o smyslu vlády a směřování své země. K jejímu pozdvižení mimo jiné rozšířil Pražský hrad i jeho hlavní chrám a dal vybudovat hrad Karlštejn. Jeho kapli nechal vyzdobit 130 obrazy světců, kteří měli strážiti říšský poklad a později také královskou korunu sv. Václava.

Mezi strážci těchto pokladů byl i svatý Matouš. Anděl mu do ucha šeptá evangelium, což v řeckém jazyce znamená dobrá zvěst. Možná je ale při té „dobré zprávě“ slyšet i něco z toho, o čem přemýšlel císař Karel IV., když budoval hrad Karlštejn a jiné hrady v Čechách i v Evropě, a myslel přitom na minulou i budoucí Slávu a Útěchu své země a svých lidí. Možná lze přitom ale zaslechnout i něco obecného a důležitého z toho, co spojuje minulost s přítomností a jak silná a vlivná může být paměť a tradice i v současném světě.

Pokud jste i vy něco zaslechli, nenechte si to pro sebe. Na hradech je zvykem psát do pamětních knih. Je pro vás připravená i zde.

Sv. Matouš Evangelista
Mistr Theodorik, 1360–1364,
114,8×92,8 cm,
Národní galerie v Praze,
inv. č.: KA 3682

**Václav Havel naslouchá
obrazu mistra Theodorika**
Pavel Štěcha, 1992

Decorative gold leaf border with intricate scrollwork and floral patterns.

Decorative gold leaf border with intricate scrollwork and floral patterns.

Stručný výtah z použité literatury

- Bezděk František, Kovařík Jaromír: František Antonín hrabě Sporck a jeho Řád svatého Huberta, Kuks 1998
- Blažiček Oldřich, K památkové náplni našich zámků, Zprávy památkové péče 19, 1959
- Blažková Jarmila, Nástěnné koberce na státních zámcích Hluboká a Český Krumlov, Praha, 1965
- Brych Vladimír, ed., Arma Diaboli, O kuši a střelcích, Praha 2012
- Dolínek Vladimír, Palné zbraně, Praha 1998
- Durdík Tomáš, Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 2009
- Jakubec Ondřej, Epitaf syna Jana Jetřicha ze Žerotína a Barbory z Biberštejna, in: Umění české renesance (1380–1620), Praha 2010, str. 284–287
- Jiráek Matouš, Otázky kladené Žerotínskému epitafu, Orlické hory a Podorlicko, 11, 2001, str. 39–54
- Juřík Pavel, Jihočeské dominium, Praha 2008
- Kalábová Lenka, Konečný Michal, Poklady moravských hradů a zámků, Brno 2010,
- Kolektiv autorů, Relikviář sv. Maura, Sokolov, 2010
- Koudela Miroslav, Vrbka Jiří, Verbo et exempro, Dějiny význačné kolegiátní kapituly a kostela sv. Václava v Mikulově, Mikulov 2007
- Koukal Pavel: Státní zámek Duchcov, Ústí nad Labem 2004
- Kroupa Jiří (ed.): V zrcadle stínů. Morava v době baroka 1670–1790, Brno–Rennes 2003, Kroupa Jiří: Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810, Brno 2006
- Kroupa Jiří, Ilustrovaná encyklopedie moravských zámků, Praha 2013
- Kubíková Anna, Nejstarší písemné zprávy o Rožmbercích a Českém Krumlově, Český Krumlov 1999
- Kuthan Jiří, Aristokratická sídla období klasicismu, Praha 1999
- Kuthan Jiří, Aristokratická sídla období romantismu a historismu, Praha 2003
- Kyzourová Ivana, Svatovítský poklad. Katalog stálé výstavy v kapli sv. Kříže na Pražském hradě, Praha 2012
- Letošníková Ludiše, Lovecké zbraně v Čechách, Praha 1980
- Letošníková Ludiše, Zbrojnice na Konopišti, Odeon Praha 1970
- Lubomír Slavíček, (ed.), Artis pictoriae amatores. Evropa v zrcadle pražského barokního sběratelství, Praha 1993
- Mžýková Marie, Francouzské umění – dědictví šlechty, Sychrov, 2013
- Neumann Jaromír, Brandl Petr (1668–1735), Praha 1968
- Neumann Jaromír, Český barok, Praha 1974, str. 92
- Novák Josef, Prameny k studiu býv. hr. černínské obrazárny na Hradčanech, Památky archeologické 27, 1915, str. 205–221
- Plaček Miroslav, Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí, Praha 2007
- Preiss Pavel, Špork František Antonín a barokní kultura v Čechách, Praha – Litomyšl 2003
- Prokop Jaroslav, Brandl Petr. Životní a umělecký epilog 1725–1735, Praha 2006
- Rosová Andrea, Brandl Petr – mistr barokní malby, Praha 2013, str. 47
- Sedláček August, Hrady, zámky a tvrze Království českého I - XV, Praha 1882 - 1927
- Slavíček Lubomír, „Sobě, umění, přátelům“. Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939, Brno 2007
- Sošková Martina, Portréty v divadelních kostýmech ze zámku v Hrádku u Nechanic v kontextu portrait historie, Umění 51, str. 292–305
- Šerých Jiří, Rentz Michael fecit. Rentz Michael Jindřich, dvorní rytec hraběte Šporka, Praha 2007
- Šroněk Michal, Jan Michal Bretschneider (1656–1727), Umění XXXII, 1984, str. 56, 60

Uhlíková Kristina, Národní kulturní komise 1947–1951, Praha 2004
Vacková Jarmila, Epitafní obrazy v předběllohorských Čechách, Umění XVII, 1969, str. 131–156
Vlček Pavel, Ilustrovaná encyklopedie českých zámků, Praha 2001
Zatloukal Pavel, Architektura neoklasicismu. Morava 1780–1840, in: Taťána Petrasová – Helena Lorenzová (eds.), Dějiny českého výtvarného umění III/1, Praha 2001, str. 201
Zatloukal Pavel, Příběhy z dlouhého století. Architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku, Olomouc 2003, str. 124–125, 132
Žďárský Milan, Obrazy ze zámku Luka nad Jihlavou ve státním zámku Jaroměřice nad Rokytnou, Památky a příroda 36, 1976, str. 92
Křížová Květa, Junek David, Obrazová galerie rodu Hohenemsů

Publikace vychází u příležitosti výstavy Hradu a zámky objevované a opěvované

Výstavu uspořádal Národní památkový ústav ve spolupráci se Správou Pražského hradu
Jízdárna Pražského hradu, 19. 12. 2014 – 15. 3. 2015

Nad výstavou převzali čestnou záštitu:

Miloš Zeman, prezident ČR; Daniel Herman, ministr kultury České republiky; Dominik kardinál Duka OP, arcibiskup pražský a primas český

Autor výstavy a hlavní kurátor:

Petr Pavelec

Autoři textů v publikaci:

Kateřina Cichrová (87), Stanislav Hrbatý (34, 43–47, 48, 49), Lenka Kalábová a Michal Konečný (72–75, 78–86, 90–99), Naděžda Kubů (117, 119, 131), Eva Lukášová 104–113, 125, 126), Ludmila Ourodová (122, 123), Duňa Panenková 40, 41, 44–47, 51–55), Petr Pavelec (10–33, 36–40, 57–72, 101–103, 121, 129, 130)

Kurátoři:

Kateřina Cichrová, Stanislav Hrbatý, Lenka Kalábová, Michal Konečný, Naděžda Kubů, Eva Lukášová, Ludmila Ourodová, Duňa Panenková a Zuzana Vaverková

Registrátorka výstavy:

Michaela Váchová

Produkční výstavy:

Lucie Šafaříková

Logistika a technická spolupráce:

Mája Havlová, Jan Frídl, Vladimír Trégl

Architektonické řešení výstavy:

SGL Projekt - Jiří Javůrek, Silvie Bednaříková, Jakub Žák

Grafické řešení výstavy:

Havas Worldwide Prague

Stavba výstavy:

ARTEO CZ s.r.o.

Audioguide výstavy:

Petr Pavelec, Alena Binterová, Václav Flegl, Jan Rajniš - Digital Guide Systems s.r.o.

Propagace a tiskový servis:

Simona Juračková a Jana Tichá

Doprovodné edukativní programy, workshopechy (více info na www.npu.cz):

Jakub Altman, Nikola Tora Dvořáčková, Hana Havlůjová, Petr Havrlant, Petr Hudec, Miroslav Indra, Květa Jordánová, Jana Kasíková, Šárka Kosová, Lubomír Kubíček, Eva Neprašová, Jiří Rezek, Naděžda Rezková, Anna Svobodová, Hana Řezníčková, Radka Těšínská, Martina Veselá, Dagmar Wizovská, Tomáš Wizovský a Střední pedagogická škola Futurum Praha

Zapůjčitelé a spolupracující subjekty

Arcibiskupství olomoucké, Archeologický ústav AV ČR, Archiv Pražského hradu, Biskupství brněnské, Národní muzeum, Hrad Český Šternberk, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, Jihočeská univerzita, Kancelář prezidenta republiky, Kanonie premonstrátů v Nové, Karel Schwarzenberg, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Město Plasy, Městské muzeum a galerie Polička, Městys Nové Dvory, Metropolitní kapitula u sv. Víta v Praze, Moravská galerie v Brně, Moravské zemské muzeum, Moravský zemský archiv v Brně, Muzeum Mladoboleslava, Muzeum města Brna, Muzeum Moravská Třebová, Muzeum umění Olomouc, Národní technické muzeum, Národní galerie, Památník národního písemnictví, Státní hrad a zámek Bečov, Státní hrad a zámek Český Krumlov, Státní hrad a zámek Horšovský Týn, Státní hrad a zámek Jindřichův Hradec, Státní hrad Bítov, Státní hrad Bouzov, Státní hrad Buchlov, Státní hrad Karlštejn, Státní hrad Křivoklát, Státní hrad Landštejn, Státní hrad Nové Hrady, Státní hrad Rožmberk nad Vltavou, Státní hrad Švihov, Státní hrad Zvíkov, Státní oblastní archiv v Třeboni, Státní oblastní archiv v Zámrsku, Státní zámek Benešov nad Ploučnicí, Státní zámek Březnice, Státní zámek Červená Lhota, Státní zámek Duchcov, Státní zámek Frydlant, Státní zámek Hluboká, Státní zámek Hořovice, Státní zámek Hradec nad Moravicí, Státní zámek Hrádek u Nechanic, Státní zámek Hrubý Rohozec, Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou, Státní zámek Konopiště, Státní zámek Kozel, Státní zámek Krásný Dvůr, Státní zámek Kratochvíle, Státní zámek Kynžvart, Státní zámek Lednice, Státní zámek Litomyšl, Státní zámek Lysice, Státní zámek Manětín, Státní zámek Mnichovo Hradiště, Státní zámek Náchod, Státní zámek Náměšť nad Oslavou, Státní zámek Opočno, Státní zámek Rájec nad Svitavou, Státní zámek Sychrov, Státní zámek Telč, Státní zámek Třeboň, Státní zámek Valtice, Státní zámek Velké Březno, Státní zámek Velké Losiny, Státní zámek Vizovice, Státní zámek Zákupy, Státní zámek Žleby, Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, Ústav archeologické památkové péče středních Čech, Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i., Vlastivědné muzeum v Olomouci, Vojenský historický ústav Praha, Zámek Častolovice, Diana Phipps Sternberg a Zámek Nové Město nad Metují.

Autoři a majitelé fotografií

Archiv Národního památkového ústavu

Ladislav Pouzar: desky knihy, s. 3–5, 13, 16, 17, 20, 23–28, 31–33, 34 meč, 37, 38, 40–42, 46 kabátek, 49, 50, 53 kulovnice, 54. 55, 61–63, 68, 74, 80, 85, 94, 99, 105, 110 portrét, 112 portrét, 114, 115, 117, 118 Filip Schwarzenberg, 122 lampa, 123 portrét, 129, 131, 132 a 139–146

Arcibiskupství olomoucké, Zdeněk Sodoma: s. 97, 98

Správa Pražského hradu, foto Jan Gloc: s. 67, 130

Národní muzeum: s. 12, 35, 81, 82, 134

Hrad Český Šternberk: s. 118

Městské muzeum a galerie Polička: s. 39, 47, 49

Městys Nové Dvory: s. 71

Moravské zemské muzeum: s. 14, 15

Muzeum umění Olomouc: s. 79

Národní technické muzeum: s. 122, 123

Národní galerie: s. 135

Památník národního písemnictví: s. 101, 102

Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze: s. 30, 51

Zámek Častolovice, Diana Phipps Sternberg: s. 118

Zámek Nové Město nad Metují: s. 125, 129

Zvláštní poděkování za finanční podporu

The Friends of Czech Heritage

Příprava výstavy 5. 12. 2014

Příprava výstavy 5. 12. 2014

Příprava výstavy 5. 12. 2014

Příprava výstavy 7. 12. 2014

Příprava výstavy 7. 12. 2014

Příprava výstavy 15. 12. 2014

Příprava výstavy 15. 12. 2014

Příprava výstavy 17. 12. 2014

Příprava výstavy 17. 12. 2014

Výstava 18. 12. 2014

Výstava 18. 12. 2014

Výstava 18. 12. 2014

Výstava 18. 12. 2014

Hrady a zámky objevené a opěvované průvodce výstavou

u příležitosti výstavy Hrady a zámky objevené a opěvované
Jízdárna Pražského hradu, 19. 12. 2014 – 15. 3. 2015

Uspořádal a edičně zpracoval:
Petr Pavelec

Jazyková a stylistická korektura:
Alena Binterová

Obálka, grafická úprava, sazba a zlom:
Ladislav Pouzar, www.pouzar.cz

9 788087 890591

Publikaci vydal Národní památkový ústav, www.npu.cz
Tisk: INPRESS, a.s., České Budějovice, www.inpress.cz

© 2014, Národní památkový ústav
ISBN 978-80-87890-05-9